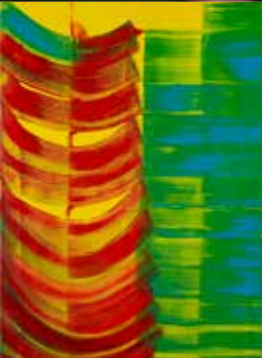

Jaarverslag 2019

KUNSTMUSEUM
DEN HAAG

Onze missie

Kunstmuseum Den Haag

Dit museum doet iets met je.
Het creëert afstand tot het alledaagse.
Biedt troost.
Zet je aan het denken.
Laat je tot rust komen.
Of juist niet.
Met museumzalen in menselijke maat,
komt Kunstmuseum Den Haag het
liefst dichtbij.
Zo dichtbij dat kunst intiem wordt.
En je niets anders kan dan naar
binnen kijken.

Inhoudsopgave

2019 in het kort: de cijfers	4
Met dank aan	5
Voorwoord Benno Tempel	7
Collecties	9
Tentoonstellingen	14
Maatschappelijk beleid en activiteiten	23
Educatie	27
Communicatie en Marketing	32
Partnerships & Events	36
Bestuur, Organisatie en Personeel	40
Financiën	44
BIJLAGEN	
Verwervingen	50
Bruikleengevers	51
Publicaties	53

2019 in het kort: de cijfers

583.824 totaal aantal bezoekers Kunstmuseum Den Haag, Fotomuseum Den Haag en GEM

COLLECTIES

1345 totaal aantal verwervingen
91 aankopen
220 schenkingen
1034 inkomende bruiklenen
326 werken uitgeleend voor tentoonstellingen binnen Nederland: werken voor 47 verschillende tentoonstellingen;
247 werken uitgeleend voor 34 tentoonstellingen in het buitenland;
572 totaal aantal uitgeleende werken

GEMIDDELDE LEEFTIJD

61 jaar Gemiddelde leeftijd bezoekers Kunstmuseum Den Haag
51 jaar Gemiddelde leeftijd bezoekers tijdens tentoonstellingen *Femmes Fatales - Sterke vrouwen in de mode* en *Erwin Olaf*

PUBLIEKSBEREIK

Kunstmuseum Den Haag
1.335.583 aantal bezoeken website
11.000 ontvangers nieuwsbrieven
64.000 Facebook volgers
26.000 Twitter volgers
34.000 Instagram volgers
5.500 LinkedIn
Fotomuseum Den Haag
261.291 aantal bezoeken website
2.370 ontvangers nieuwsbrieven
20.000 Facebook volgers
6.000 Instagram volgers
GEM
45.311 aantal bezoeken website
2.370 ontvangers nieuwsbrieven
6.200 Facebook volgers
1.100 Instagram volgers

EDUCATIE

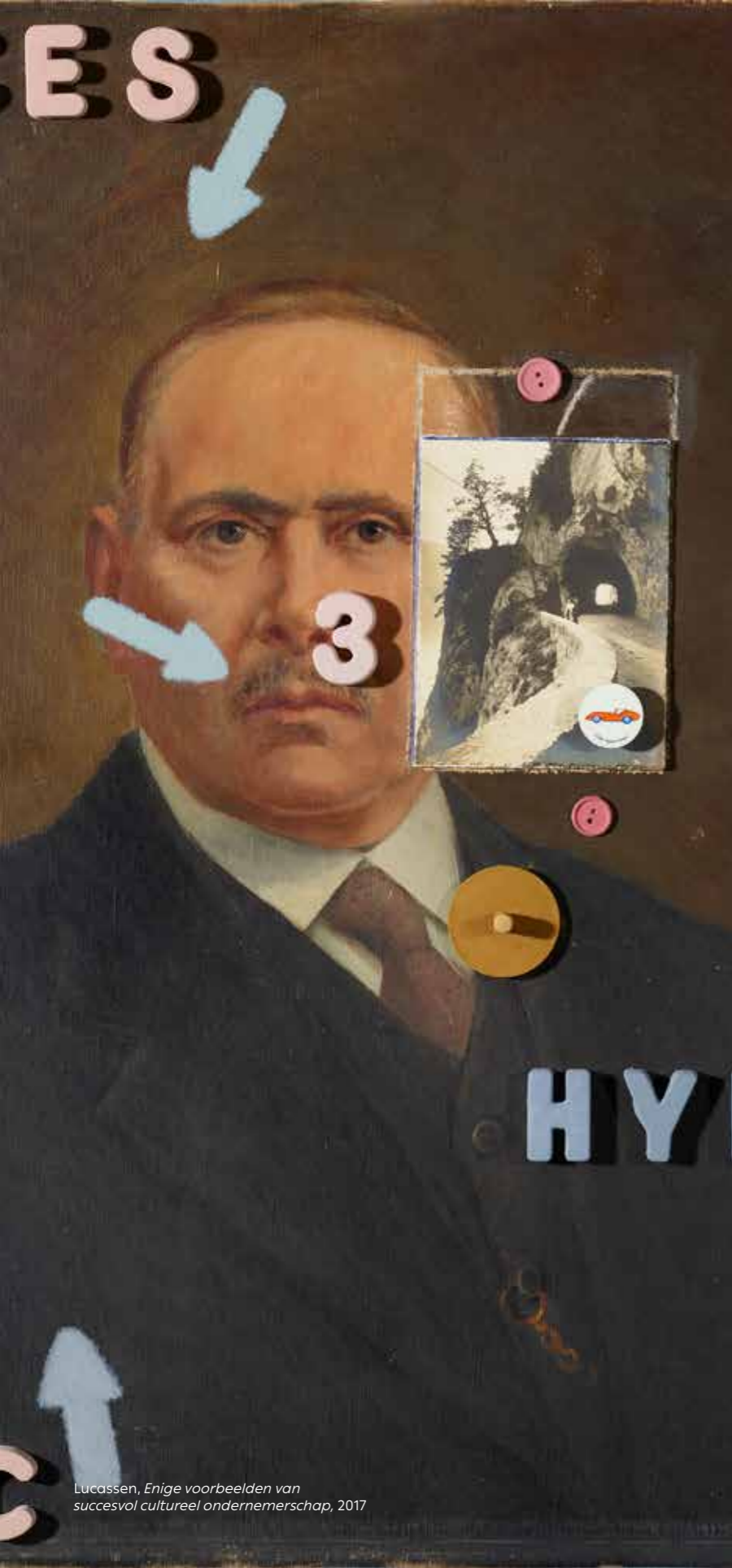
19.936 leerlingen Basisschool
15.044 leerlingen Voortgezet onderwijs, waarvan:
1.128 VO leerlingen in Gem/Fotomuseum
13.125 VO leerlingen in het Kunstmuseum Den Haag
791 leerlingen Johan de Witt Scholengroep
1572 Mbo studenten, waarvan:
198 leerlingen Rondje mooiste museum
1374 zelfstandige groepsbezoeken
2166 deelnemers Open Kinder- (wekelijks) en Familieatelier (maandelijks)
195 kinderen Kinderworkshops tijdens vakanties
1500 doe-bladen: Mondriaan en De Stijl
800 doe-bladen: Het Labyrint
1510 doe-bladen: De tuin van Monet
2300 bezoekers Museumnacht Kids
2 Kinderkunstprentenboeken

TENTOONSTELLINGEN

36 tentoonstellingen in eigen huis gemaakt;
3 tentoonstellingen buiten het museum gemaakt;
81 tentoonstellingen in binnen- en buitenland ondersteund met 572 bruiklenen
18 publicaties bij tentoonstellingen

Lucassen, *Enige voorbeelden van succesvol cultureel ondernemerschap*, 2017

Met dank aan

Partners, subsidiënten, sponsors, donateurs, schenkers en de vrienden van het Kunstmuseum maakten in 2019 aankopen, tentoonstellingen en bijzondere projecten mogelijk. Het Kunstmuseum is hen zeer dankbaar voor deze steun.

Begunstigers

- Gemeente Den Haag
- BankGiro Loterij
- Blockbusterfonds
- Turing Foundation
- Mondriaan Fonds
- Vereniging Rembrandt
- VSBfonds
- Prins Bernhard Cultuurfonds (Fonds ZOZ)
- Fonds 21
- Fonds 1818
- Hendrik Mullerfonds
- Stichting De Versterking
- Stichting Outset Nederland
- Stichting Van Rees-Klatte
- Stichting Zabawas
- Van Ommeren-de Voogt Stichting
- Gravin van Bylandt Stichting
- Rabobank Regio Den Haag
- Nationale-Nederlanden
- Aronson Antiquairs
- Stijl Advocaten
- Braaksma & Roos Architecten
- De Jong & Lavino
- Drukkerij Tuijtel
- EY
- GMW Advocaten
- Goodday Hospitality
- Haeghe Groep
- Heffels Spiegeler Advocaten
- Hizkia van Kralingen
- La Gro Geelkerken Advocaten
- Local Consulting BV
- Meelis Bouw
- Mercedes-Benz Dealer Bedrijven
- NIBC Bank
- NN Group
- Notariaat de Gier
- NVD Beveiligingsgroep
- NWB Bank
- Objectum
- Olympia Uitzendbureau
- OpusUna
- Rabobank Regio Den Haag
- Salomons van der Valk Advocaten
- Steegman Electrotechniek B.V.
- Studio Duel
- Van der Lans & Busscher
- Van der Valk Schilders
- Verbakel Bouwbedrijf
- Wauben Productie
- Weighpack International
- Winkelman Van Hessen

Mondriaan Business Club

- 1nergiek
- ABN AMRO
- Akro Consult
- Ammerlaan Belastingadviseurs
- Baker Tilly
- Bourgonje

En dank aan

- Alle organisaties die een evenement in het Kunstmuseum organiseerden.

Met dank aan

Fonds Kunstmuseum

- De heer H.C.W. Beijerinck
- Ben van den Berg
- Mevrouw L.A. van den Berg
- Margaret van Boetzelaer-Clegg
- De heer H.W. Breukink en mevrouw M.B. Burmann
- Kunsthandel Ivo Bouwman
- De heer N.R. Bowers en mevrouw S.C. de Kleuver
- De heer en mevrouw Coumans-Van der Vorm
- Mevrouw C.C. van Dam
- De heer en mevrouw Delhez
- Renate van der Does
- De heer en mevrouw van den Driest-Sorgdrager
- De heer M.H. Fleers
- Georg Frerks
- De heer en mevrouw Van Fulpen-de Langen
- Hoogsteder Museum Foundation
- Jet van der Gaag-Halbertsma
- Liesbeth ten Houten
- Mevrouw A.A.M. Kouwenaar
- De heer en mevrouw Van Lith-Dumont
- Peggy en Ole van Luyn
- De heer A.S. Lampe en de heer A.P. Plompen
- Mevrouw J.D. Maas
- De heer en mevrouw M. Meeuwissen-Coenen
- De heer B.J.F. van Ommeren
- Mieke Pennock
- De heer en mevrouw Quist-Tomey
- Mevrouw mr. Y.C.M.Th. van Rooy
- De heer M.A. Rouw
- De heer L.F. Schepman
- Mevrouw P.M. Simonis
- Piet van der Slikke en Sandra Swelheim
- Drs. L. Smulders
- De heer F. van Steenis en mevrouw M.A van Steenis-Snijder
- Ewa Stein

- Jhr. drs. D.M. de Villeneuve en de heer P.P.G. Deneer
- Mevrouw W.J. de Vlieger-Moll
- Mevrouw Van Vugt-Bennebroek
- Siep en Marlies Wijsenbeek-Lourens

Dank gaat uit naar

- Alle vrienden van Kunstmuseum Den Haag
- Alle bruikleengevers, erflaters en legatoren
- Alle donateurs die hebben bijgedragen aan de donatiecampagne *Maak Monet Mooier!*

Dank gaat ook uit naar een ieder die onvermeld wenst te blijven.

Speciale dank gaat uit naar

- De heer en mevrouw Kroese-Duijsters
- Erik Bos Fonds
- Hofman & Sip Fonds
- De besturen van de Vereniging van Vrienden van Kunstmuseum Den Haag en de Mondriaan Business Club van Kunstmuseum Den Haag.

Benno Tempel
Foto: Robin de Puy

Voorwoord

Een jaar geleden bruiste het museum als nooit tevoren tijdens de dubbeltentoonstelling van Erwin Olaf. In het Kunstmuseum werd dat een mooi huwelijk tussen de gestileerde vormgeving van zijn foto's en de art deco stijl van ons Berlagegebouw. De esthetische, sociaal bewogen en maatschappelijk relevante tentoonstelling kwam voort uit de jarenlange relatie die we met de fotograaf onderhouden. Als museum is het belangrijk een goede band op te bouwen met kunstenaars, ze te volgen en een podium te geven. Bezoekers stonden in de rij voor wat de best bezochte fototentoonstelling in Nederland ooit werd.

In dit jaarverslag kijken we met enige trots terug op het mooie jaar 2019, dat meerdere hoogtepunten kende. Maar terwijl ik dit voorwoord schrijf, is het museum al een aantal weken gedwongen gesloten. Een maatregel om het Coronavirus te beteugelen. Een museum zonder bezoekers. Dat gaat in tegen alles waar wij voor staan. Op virtuele wijze brengen wij onze collectie dicht bij onze bezoekers, maar we hopen onze deuren gauw weer te openen. Want alleen in het museum kun je werkelijk de connectie aangaan met de werken.

De tweede toonaangevende tentoonstelling was *Monet - Tuinen van verbeelding*: een groots eerbetoon aan Monet en zijn beroemde tuinen waarvan een groot deel nog nooit in Nederland was vertoond. Hiermee gaf het museum een vervolg aan het baanbrekende Monet-retrospectief dat in 1952 in Kunstmuseum Den Haag plaatsvond en waarmee het museum heeft bijgedragen aan de herontdekking én -waardering van Monets oeuvre uit Giverny. Bovendien deed de restaurator van ons topstuk *Blauwregen* van Monet nog een bijzondere ontdekking, waarover u in dit jaarverslag ook meer kunt lezen.

De opening van Monet was ook het moment dat we onze naamsverandering van Gemeentemuseum naar Kunstmuseum Den Haag doorvoerden, waar we vanaf het begin van het jaar

naartoe hadden geleefd en gewerkt. Met de onthulling van het logo opende ook een kleine tentoonstelling van de in Den Haag gevestigde ontwerper Peter Bil'ak die de letter K van het nieuwe logo ontwierp. Ik verwacht en vertrouw erop daarmee onze naamsbekendheid – vooral op landelijk en internationaal niveau – te vergroten en het publieksbereik te verbreden en ook te verduurzamen naar de toekomst.

Er was nog meer te vieren; ons maatschappelijk programma *Stad naar het Museum* bestond tien jaar. 'Het reisje met de bussen', zoals veel inwoners het noemen, is al tien jaar onze trots. We blijven het programma verfijnen en juichen toe dat we met onze ervaring ook andere musea kunnen inspireren met soortgelijke initiatieven.

In de zorgvuldig samengestelde mozaïek van tentoonstellingen, die altijd voortkomen uit onze collectie, kregen ook belangrijke verwervingen de aandacht die ze verdienen; zoals het werk van Alighiero Boetti en het schilderij *Panier de fruits sur le buffet* van Pierre Bonnard. Bijzonder is ook de langdurige bruikleen van De Lavino Collectie. Met steun van de Vereniging Rembrandt, het Mondriaan Fonds en de BankGiro Loterij kon het museum het werk *Farewell to Washington Square* (1972) van Paul Thek en het schilderij *Konstruktion No. 5* (1924) van Friedrich Vordemberge-Gildewart aankopen. Aan het einde van het jaar deed zich bovendien de kans voor om twee schilderijen van Piet Mondriaan te verwerven. Ronduit spectaculair was de aankoop van een uitzonderlijk paar Delfts aardewerk bloemenpiramides uit de late 17de eeuw, ook dankzij steun van de Vereniging Rembrandt, het Mondriaan Fonds, Fonds Kunstmuseum en de BankGiro Loterij. Wij hopen deze aanwinsten in de nabije toekomst in de schijnwerpers te kunnen zetten, zodat iedereen ervan kan genieten.

Benno Tempel, directeur

Aankoop sleutelwerk Paul Thek

Kunstmuseum Den Haag kon in 2019 het schilderij *Farewell to Washington Square (Self-Portrait)* aankopen uit het oeuvre van Paul Thek (1933 - 1988). De Amerikaanse kunstenaar schilderde het in 1972, kort voordat hij naar Europa vertrok. Met de nieuwe aanwinst heeft het museum nu drie bijzondere werken van Thek in huis. De aankoop is gerealiseerd met steun van het Mondriaan Fonds, de Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar Titus Fonds, haar Coleminks Fonds en haar Themafonds Naoorlogse en Hedendaagse Kunst en de BankGiro Loterij.

Farewell to Washington Square (Self-Portrait) is kenmerkend voor het oeuvre van Paul Thek. Zijn schilderijen, sculpturen en tekeningen zijn vaak emotioneel beladen, persoonlijk en spiritueel. Dit mysterieuze schilderij van monumentale grootte (244,3 x 167,5 cm) is ontstaan in zijn atelier in Prince Street (hemelsbreed vlakbij Washington Square) in New York. Het is een meervoudig te duiden zelfportret, waarop Thek - door een venster van buitenaf gezien en herkenbaar aan zijn half lange haar en baardje - in zijn atelier aan het werk is. In de geschilderde marge van het schilderij zijn associatieve afbeeldingen van iconische objecten en voorstellingen uit vroegere werken van Thek te zien, zoals zwanen, druiven en kersen. Opvallend is de half geschilderde sinaasappel in het midden van de compositie. Rechtsboven in het centrum is de reflectie van de gele verlichting van het voormalige World Trade Center (Twin Towers) te zien.

De nieuwe aankoop is in lijn met het streven van Kunstmuseum Den Haag om internationale kunstenaars uit de periode 1960-1980 een podium te bieden. Het gaat om kunstenaars die niet of nauwelijks in Nederlandse museumcollecties zijn vertegenwoordigd.

Collecties

De collectie van het Kunstmuseum vormt het kloppend hart van het museum. Het is de basis van waaruit we werken en het inspireert ons elke dag in alles wat we doen. Met circa 165.000 objecten beheren we na het Rijksmuseum een van de grootste kunstcollecties van Nederland. Het is onze missie deze zo goed mogelijk te bewaren voor toekomstige generaties en te conserveren. En om haar voor zoveel mogelijk mensen, nu en in de toekomst, betekenisvol te laten zijn.

2019 was voor de afdeling Collecties in verschillende opzichten een uitzonderlijk jaar. Met de aanstelling van twee Collectie Coördinatoren en de invoering van de zogenaamde *Slimme strategie* (zowel fysiek als digitaal) wil de afdeling meer focus gaan aanbrengen in de werkzaamheden. Met de *Slimme strategie* streeft de afdeling ernaar dat alle objecten die in een jaar verplaatst zijn, aan het einde van het jaar zowel fysiek als digitaal volledig zijn bijgewerkt. Concreet betekent dit dat de objecten de juiste conditionele verzorging hebben gehad, met foto en alle object- en verwervingsgegevens zijn bijgewerkt in het collectiesysteem, én zijn toegevoegd aan Collectie Online.

Ook vonden er twee Collectiedagen plaats (een voorjaars- en een najaarsdag) waarop de afdeling prioriteiten en knelpunten kon bespreken en er ruimte was voor de uitwisseling van kennis en samenzijn als team. Daarnaast werd in december het Meerjarenbeleidsplan ingediend, met als bijlagen het nieuwe Collectieplan 2019 en de zevende rapportage van het Erfgoedhuis Zuid-Holland.

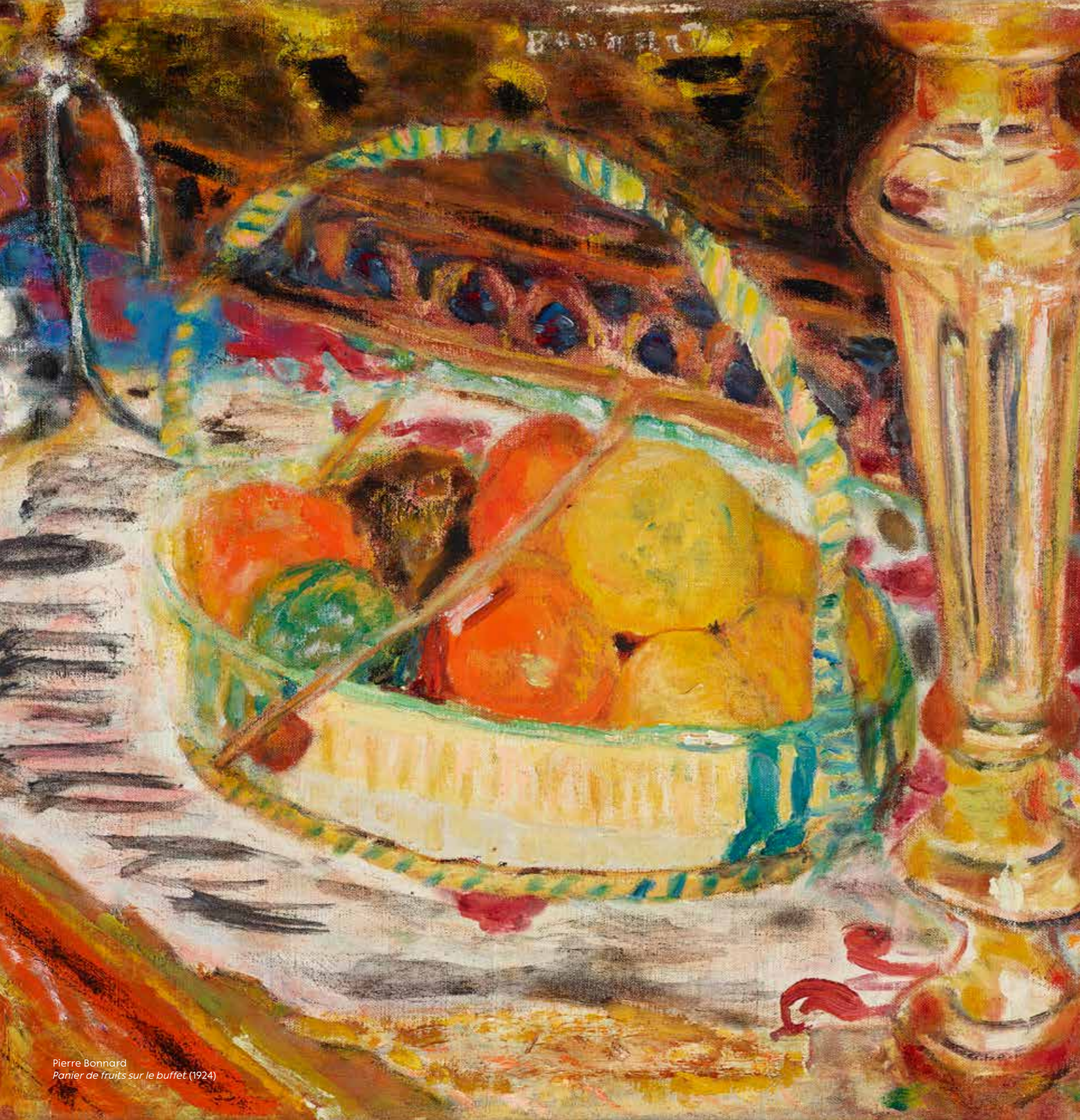
Museum voor de toekomst

Behalve de organisatorische veranderingen konden er opvallend veel bijzondere verwervingen worden gerealiseerd, waarmee we als museum voor de toekomst verder bouwen aan de prachtige verzameling. Hoogtepunten zijn het langdurig bruikleen van de

Lavino Collectie en de schenkingen van de schilderijen *Panier de fruits sur le buffet* (1924) van Pierre Bonnard en *Le remorqueur* (De sleepboot) (1908) van August Herbin. Met steun van de Vereniging Rembrandt, het Mondriaan Fonds en de BankGiro Loterij kon het museum het werk *Farewell to Washington Square* (1972) van Paul Thek en het schilderij *Konstruktion No. 5* (1924) van Friedrich Vordemberge-Gildewart verwerven. In de aanloop naar de grote Christian Dior tentoonstelling (die gepland stond voor het najaar van 2020 maar door de Coronacrisis wordt uitgesteld), werd op een veiling in Parijs een avondjurk van Christian Dior uit 1957 aangekocht. Aan het einde van het jaar deed zich bovendien de kans voor om twee schilderijen van Piet Mondriaan *Hooiberg achter een rij wilgen* (circa 1905) en *Een boerderij achter een hek* (circa 1904) en een serie speciale Bauhauspublicaties aan te kopen. Het was dus een bijzonder verwervingsjaar dankzij de steun van een groot aantal particulieren en verschillende fondsen.

Internationale speler

De collectie bepaalt niet alleen de identiteit van het museum, maar maakt het ook mogelijk dat we zo'n gevarieerd tentoonstellingsprogramma kunnen maken en op internationaal niveau een belangrijke speler zijn. Met 's werelds grootste Mondriaan-collectie en één van de grotere De Stijlcollecties ter wereld hebben we (inter)nationaal de status van Mondriaan expertise-centrum. De laatste jaren steeg de interesse bovendien van buitenlandse musea naar bruiklenen en zelfs complete tentoonstellingen van Mondriaan, Haagse School en Escher. Hoe mooi de deelcollecties beeldende kunst, toegepaste kunst, mode en muziekinstrumenten elkaar kunnen versterken was in 2019 onder meer te zien in de tentoonstelling *Top Floor - Kunstenaars kiezen uit de collectie*, waarvoor zeven kunstenaars op uitnodiging van het Kunstmuseum hun favoriete werken selecteerden. Dankzij de rijke verzameling van internationaal statuur kon het museum ook via bruiklenen toonaangevende

Pierre Bonnard
Panier de fruits sur le buffet (1924)

tentoonstellingen maken, zoals in 2019 publiekstrekker *Monet – Tuinen van verbeelding* en *Katarzyna Kobro & Władysław Strzemiński – Een Poolse avant-garde*, maar ook eigen collectie-presentaties als *Frisse Wind – Een zomerse kijk op de Haagse School*. Uiteraard wordt de collectie gekoesterd; door haar in de schijnwerpers te zetten en in conditie te houden. Zo werd in 2019 een aantal topstukken gerestaureerd, waaronder *Blauweregen* van Monet. Een meerjarenproject is de restauratie van de schilderijen van Jacoba van Heemskerck, waarvan er in 2019 vijf zijn behandeld.

Collectie Online

De laatste jaren is er hard gewerkt om de collectie ook online zichtbaar te maken. Collectie Online is onderverdeeld in Topstukken, waarin 187 objecten worden uitgelicht, en 40 Deelcollecties vanuit de diverse disciplines. Een groot project in 2019 was het digitaliseren van de Lavino Collectie die het museum in langdurig bruikleen kreeg. Met de opening van de tentoonstelling *De Lavino Collectie – Staalkaart van Delfts aardewerk*, werden alle ruim 1.000 objecten ook online zichtbaar gemaakt.

Ontdekking!

Publiekslieveling *Blauwewegen*, een van de drie schilderijen van Claude Monet in de collectie van Kunstmuseum Den Haag, was het stralende middelpunt in *Monet - Tuinen van verbeelding* en werd voorafgaand aan de opening naar het restauratie-atelier van het museum gebracht voor een uitgebreide conditiecheck.

Om oude schade aan het doek beter te kunnen onderzoeken liet restaurator Ruth Hoppe onder meer een röntgenfoto maken. Nooit had zij erop gerekend dat ze behalve meer inzicht in de schade ook een groep waterlelies op de foto zou aantreffen. Dat deze zich onder *Blauwewegen* blijken te bevinden maakt het doek extra speciaal en laat bovendien een aantal puzzelstukjes op z'n plek vallen in het verhaal van dit topstuk. De ontdekking en de bijzondere levensloop van het werk werd een van de verhaallijnen in de tentoonstelling en de bijbehorende publicatie. De restauratie werd mede mogelijk gemaakt door particuliere donateurs.

Collecties

Aanwinst Collectie Nederland: zeldzame bloemenpiramides

'Dit was een absolute buitenkans', zei directeur Benno Tempel over de aanschaf van twee Delfts blauwe bloemenpiramides eind 2019. 'Dit stel is zeer zeldzaam en komt hoogst zelden op de markt. Sterker nog, ik vraag me af of zo iets in de toekomst nog eens zal worden aangeboden'. De twee grote piramidale bloemenhouders zijn rond 1690 in Delft vervaardigd en voorzien van een decoratie in blauwwit, met vogels, rotsen en bloemen in Chinese stijl. Er zijn wereldwijd slechts drie andere, vergelijkbare paren bekend en een enkele vaas. Experts hadden geen idee dat er nog een set bestond. Kunstmuseum Den Haag, dat een van de belangrijkste museale collecties Delfts aardewerk ter wereld bezit, ziet deze aankoop dan ook als de perfecte, gedroomde aanvulling en een aanwinst voor de Collectie Nederland. De aankoop was mogelijk met steun van de Vereniging Rembrandt, mede dankzij haar Nationaal Fonds Kunstbezit en haar Van Rijn Fonds, het Mondriaan Fonds, Fonds Kunstmuseum en de BankGiro Loterij.

Hoogtepunten

Bloemenpiramides van Delfts aardewerk zijn zeldzaam. En zeker van deze hoogte en uitzonderlijke kwaliteit. Negen elementen, rustend op vier sfinxen en geplaatst op een voetstuk dat wordt ondersteund door vier liggende leeuwen vormen gezamenlijk een piramide van circa 1.60 meter hoog. De twee piramides bij elkaar kunnen worden bestempeld als hoogtepunten van het Delfts blauwe aardewerk. Ze zijn in goede staat, alleen het bovenste deel van de toren is vervangen door achttiende-eeuws Chinees porselein en een hoek van een van de voetstukken is gerestaureerd.

Opdrachtgevers

Aan het einde van de zeventiende eeuw maakten Delftse plateelbakkers metershoge bloemenhouders voor het hof

van het stadhoudelijk-koningspaar Willem III en Mary II en de Europese elite. De paleisinterieurs werden gesierd met Chinees porselein en de Nederlandse variant: Delfts aardewerk. In de bloemenvazen kwamen twee grote liefdes van Mary samen: bloemen en porselein/aardewerk. Een aantal bloemenpiramides is tegenwoordig onderdeel van museale en particuliere collecties. Het grootste enkele exemplaar (1.78 meter hoog) is te vinden in het Louvre. Voorbeelden van het model piramides zoals aangeschaft door het Kunstmuseum zijn te vinden in The Victoria & Albert Museum in Londen, het Rijksmuseum in Amsterdam, het Museum voor decoratieve kunst in Praag en kasteel Mnichovo Hradiste in Tsjechië. Voor de Collectie Nederland is deze aankoop dan ook van groot belang. Dit belangrijke culturele erfgoed is vanaf nu op twee plaatsen in ons land te zien.

Bloempiramides (ca. 1695-1700; bovenste element 1700-1799 Delft; China; tinglazuuraardewerk; porselein; hoogte 153 cm),

Restauratieproject Jacoba van Heemskerck

Leonoor Speldekamp, restaurator moderne kunst schilderijen, werkte in 2019 onder meer aan de restauratie van schilderijen van Jacoba van Heemskerck. Dit is een lopend project dat bestaat uit de behandeling van circa zestig schilderijen waarvan er dit jaar vijf zijn behandeld, waaronder het schilderij Compositie no. 1 dat Leonoor op deze foto onder handen neemt.

De Lavino Collectie – Langdurig bruikleen

Het Kunstmuseum kreeg in 2019 de grootste en belangrijkste privé-verzameling Delfts aardewerk ter wereld in langdurig bruikleen. Deze unieke collectie, van de in 2005 overleden staalindustriële Meijer Lavino, was nooit eerder voor publiek te zien geweest en bevat bijna het gehele assortiment van de Delftse plateelbakkers uit de periode 1660-1820. De gehele collectie, bestaande uit zo'n 1.000 objecten, was te zien in de tentoonstelling *De Lavino Collectie – Staalkaart van Delfts aardewerk* en werd meteen gedigitaliseerd voor *Collectie Online*: www.kunstmuseum.nl/nl/deelcollectie/de-lavino-collectie. Delen van De Lavino Collectie zijn toegevoegd en zullen regelmatig worden gewisseld in de permanente tentoonstelling *Het Wonder van Delfts Blauw*.

Tentoonstellingen

Kunstmuseum Den Haag, Fotomuseum Den Haag en GEM maakten in 2019 in totaal 36 tentoonstellingen in huis en 3 tentoonstellingen buitenhuis. Alle disciplines van de museumcollectie kwamen hierin aan bod en die veelzijdigheid is tekenend voor wie we zijn. Er zijn maar weinig musea die doorlopend en tegelijkertijd moderne kunst, fotografie, toegepaste kunst en hedendaagse kunst en mode presenteren. Nu Museum Boijmans van Beuningen de komende jaren dicht is, zijn wij zelfs het enige museum buiten Amsterdam, waar dat zo is.

Verwachtingen en verrassingen

Tijdens een bezoek aan het Kunstmuseum zie je dan ook altijd méér dan je verwacht. Wie in 2019 de tentoonstelling *Frisse Wind – een zomerse kijk op de Haagse School* bezocht, zag waarschijnlijk ook het werk van Katarzyna Kobro en Władysław Strzemiński zonder dat van tevoren van plan te zijn. Het is volgens ons dé manier om kunst dicht bij mensen te brengen; kunst waarvan je in eerste instantie misschien niet had verwacht er ooit oog in oog mee te staan.

Twee toonaangevende tentoonstellingen waren de dubbel-tentoonstelling *Erwin Olaf* in het Kunstmuseum en Fotomuseum Den Haag en *Monet - Tuinen van verbeelding* in het Kunstmuseum. *Erwin Olaf* kwam voort uit de jarenlange relatie die het museum en met name conservator Wim van Sinderen met de fotograaf onderhouden. Als museum is het belangrijk om een goede band op te bouwen met kunstenaars, ze te volgen en een podium te geven. De dubbeltentoonstelling van Erwin Olaf belichtte de verschillende aspecten van het werk van de fotograaf, die met zijn oeuvre-overzicht ook zijn zestigste verjaardag vierde. In het Fotomuseum zag het publiek zijn liefde voor het ambacht en de transitie van analoge werkende fotograaf naar digitale beeldmaker en verhalenverteller. Het Kunstmuseum toonde zijn vrije, geënceneerde fotografie en installaties, in combinatie met film, geluid en sculptuur. Nationale-Nederlanden was partner van de tentoonstelling in het Kunstmuseum.

Monet - Tuinen van verbeelding was een groots eerbetoon aan Monet en zijn beroemde tuinen waarvan een groot deel nog nooit in Nederland was vertoond. Maar liefst veertig internationale topstukken werden bijeengebracht. Hiermee gaf het museum een vervolg aan het baanbrekende Monet-retrospectief dat in 1952 in Kunstmuseum Den Haag plaatsvond en waarmee het Kunstmuseum heeft bijgedragen aan de herontdekking én -waardering van Monets oeuvre uit Giverny.

Het tentoonstellingsprogramma van het Kunstmuseum wordt zo samengesteld dat enerzijds verwachtingen worden waargemaakt en anderzijds het publiek wordt verrast, onder meer met tentoonstellingen van minder bekende kunstenaars. Zoals *Katarzyna Kobro & Władysław Strzemiński – Een Poolse avant-garde*. Dit kunstenaarsechtpaar wist met hun veelzijdige werk een brug te slaan tussen de volledig abstracte kunst van De Stijl in het westen en het suprematisme van Malevich in het oosten, en was dus zeer op hun plek in het Kunstmuseum.

In het najaar bracht *KP Brehmer: Real Art – Fake News* een verrassend overzicht van een in Nederland niet zo'n bekende kunstenaar met politiek getint werk. De tentoonstelling vormde een mooie aanvulling op *Frisse wind – Een zomerse kijk op de Haagse school* en *Let's dance! – Dansmode: van tutu tot pattas*. *Frisse Wind* was een collectiepresentatie, een selectie uit onze Haagse Schoolverzameling, die goed past bij ons vaste publiek en ook door toeristen interessant wordt gevonden. Daar gaan we zeker mee door, met het maken van aantrekkelijke tentoonstellingen uit de eigen collectie, met steeds nieuwe perspectieven. Voor elke tentoonstelling, groot of klein, geldt bovendien dat deze met dezelfde toewijding wordt gemaakt en altijd nieuwe kennis oplevert over de collectie. Uitzonderlijk was de ontdekking die de restauratoren deden bij de voorbereidingen van Monet. (zie kader Ontdekking! op pagina 11)

Tentoonstellingen

Collectie als uitgangspunt

In de zorgvuldig samengestelde mozaïek van tentoonstellingen kregen ook belangrijke schenkingen de aandacht die ze verdienen. Zo boeide het werk van Alighiero Boetti in de Projectenzaal en vierden we de ontvangst van de langdurige bruikleen van De Lavino Collectie, met een presentatie van alle stukken uit deze unieke privéverzameling die bijna het gehele assortiment bevat van de Delftse plateelbakkers uit de periode 1660-1820.

Daarnaast liet het museum in tentoonstellingen ook zien dat verschillende disciplines uit de collectie niet gescheiden maar in de context van elkaar kunnen worden getoond: *Top Floor*, *Uit de klei* en ook *Erwin Olaf* waren projecten die aantoonde dat de afdelingen en collecties van het museum in een 'cross-over' werken waardoor er een 'fusion' ontstaat die innovatief is en nieuwe resultaten oplevert. Op het gebied van toegepaste kunst waren er ook nog mooie solo's van Maria van Kesteren en Barbara Nanning, gelijktijdig gepresenteerd met *Uit de klei*. Hierin waren ter ere van het vijftigjarig bestaan van het Europees Keramische Werkcentrum installaties te zien van zeven Nederlandse kunstenaars voor wie een verblijf op het EKWC van grote invloed is geweest op hun beeldende werk.

Over de grenzen

De laatste jaren steeg de interesse van buitenlandse musea naar complete tentoonstellingen van Mondriaan, Haagse School en Escher. De Mondriaantentoonstelling die we maakten voor en in samenwerking met Musée Marmottan Monet in Parijs, *Mondrian Figuratif*, trok daar 135.911 bezoekers en werd hoog gewaardeerd door de Franse pers en het publiek. De modetentoonstelling *Femmes Fatales - Sterke vrouwen in de mode* reisde na sluiting in het Kunstmuseum in maart door als *Wonder Women - Sterke vrouwen in de mode* naar Modemuseum Hasselt en zal als *Made It: The Women Who Revolutionized*

Fashion doorreizen naar het Peabody Essex Museum in Salem, Massachusetts. *Erwin Olaf* krijgt een vervolg in de Royal Danish Library in Kopenhagen en de Kunsthal in München.

Fotomuseum Den Haag

Sinds de herpositionering van het Fotomuseum, in 2018, is het aantal bezoekers aan de fototentoonstellingen vrijwel meteen gestegen. Naast succesvolle en maatschappelijk actuele en relevante wisseltentoonstellingen, zoals die van Lauren Greenfield en Marwan Bassiouni, is er ook altijd ruimte voor een collectiepresentatie. Marwan Bassiouni (1985, Zwitserland), zoon van een Italiaans-Amerikaanse moeder en een Egyptische vader, studeerde in 2018 af aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag. Voor zijn solotentoonstelling *New Dutch Views* in 2019 trok hij door polders, langs industrieterreinen, naar dorpjes, binnensteden en buitenwijken om het Nederlandse landschap te fotograferen vanuit de ramen van moskeeën. Bassiouni's haarscherpe foto's tonen een samenleving waarin verschillende culturen zowel naast elkaar als met elkaar bestaan. *New Dutch Views* werd zo een symbolisch portret van Bassiouni's dubbele culturele achtergrond en liet tevens zien dat er een nieuwe Westers-islamitische identiteit aan het ontstaan is. Bijzonder was ook de eerste grote solotentoonstelling van portretten, landschappen en stilleven van Richard Learoyd, die in samenwerking met Fundación MAPFRE werd gemaakt.

GEM

In het GEM was Helen Dowling de eerste tentoonstelling van de nieuwe conservator, Yasmijn Jarram. Later in het jaar volgde een solo van de Britse kunstenaar Emma Talbot. Het tonen van vrouwelijke kunstenaars met een sterke eigen stem is een tendens die het GEM wil voortzetten.

Met Krijn Giezen haalde het museum een kunstenaar in huis die een sterke band heeft met de stad Den Haag. Hij deelde er een

Tentoonstellingen

atelier met Peter Struycken en op uitnodiging van de Haagse kunstinstelling Stroom werkte hij aan een aantal projecten in de openbare ruimte. Ook was hij jarenlang docent aan de KABK. De tentoonstelling werd gemaakt op initiatief van Lily van Ginneken (voormalig directeur Stroom Den Haag) en Jan Wijle (ex-adviseur Kunst in de Openbare Ruimte bij Stroom Den Haag). De tentoonstelling werd geopend tijdens The Hague Contemporary Art Weekend, een samenwerking van hedendaagse kunstinstellingen in de stad.

GEM draagt met het tentoonstellingsprogramma niet alleen bij aan het Haagse klimaat door samenwerkingen met Haagse partners/kunstenaars, maar juist ook door internationale namen te presenteren. Dit heeft positieve impact op het hele hedendaagse kunstaanbod in Den Haag en draagt bij aan de zichtbaarheid van Den Haag (landelijk en internationaal) als kunststad.

Haagse Stadsprijs

'Uiterst precies, gevarieerd en indringend werk van hoge kwaliteit. Werk dat je niet gauw loslaat': het zijn lovende woorden uit het juryrapport van de Ouborg Prijs 2019. Ze hebben betrekking op het oeuvre van kunstenaar Jeroen Eisinga. Op 22 november werd hij officieel gelauwerd met de Haagse stadsprijs, een gezamenlijk initiatief van de gemeente Den Haag, Kunstmuseum Den Haag en Stroom Den Haag. Gekoppeld aan deze prijsuitreiking vond tevens de opening van de tentoonstelling *De maatschappelijke ladder* en de presentatie van de gelijknamige publicatie plaats in Kunstmuseum Den Haag.

'Alles kan inspiratie bieden, als je het maar wil zien'

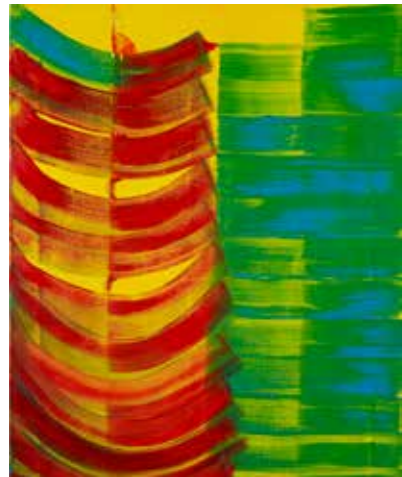
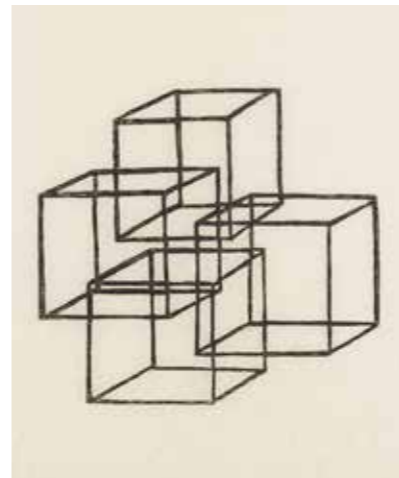
Jan Taminiau stelde voor de tentoonstelling *Top Floor - Kunstenaars kiezen uit de collectie* een modern stilleven samen. Hij koos stukken die de rijkdom van handwerk illustreren en de schoonheid van materialen. Niet alleen uit Nederland, maar juist uit een breder cultuurgebied afkomstig: van China tot Delft, van Turkije tot Amsterdam, van Frankrijk en Spanje tot India, Iran, Antwerpen, Londen et cetera. De keuze toonde de verbinding van al deze verschillende cultuurgebieden. Wat wij als typisch Nederlands ervaren, heeft heel vaak een oorsprong buiten onze landsgrenzen. Taminiau wilde met deze opstelling de rijkdom van het samengaan van culturen tonen en de schoonheid van het samenleven vieren. Zelf zei hij hierover:

Kunst is een reflectie op iets, een commentaar op een tijd, een moment, of op een voorwerp, waarmee je op dat moment bezig bent. In de huidige tijdgeest in Nederland zie ik een verkramping. Er is veel angst voor alles wat nieuw is en van buiten Nederland komt. Terwijl veel wat wij als typisch Nederlands beschouwen, en waar we trots op zijn, juist van buiten onze landsgrenzen afkomstig is.

Wij zijn niet slimmer geworden door onze grenzen dicht te doen, maar juist door de deur wijd open te zetten. Mijn creativiteit komt ook van over de grenzen heen kijken. Je moet niet alleen maar met jezelf bezig zijn en de deur dichthouden, je moet juist naar buiten gaan en kijken. En dan moet je er zelf iets mee doen, met wat je ziet. En hoe je dat doet, is aan jou. Er is veel discussie over culturele toe-eigening, is iets nou van mij, is het nou van jou, van wie is het nu uiteindelijk? Maar het is van de wereld. En een voorwerp is iets geworden omdat jij in die wereld leeft, en daar om je heen hebt gekeken. En dat alles is te zien en te vinden in het museum, tenminste als je het eruit wil halen. Alles kan inspiratie bieden, als je het maar wil zien.'

Jan Taminiau, *Top Floor - Kunstenaars kiezen uit de collectie*, 2019

Overzicht tentoonstellingen

Kunstmuseum Den Haag

- **Glans & Geluk – Kunst uit de wereld van de islam**
8 sept 2018 – 3 mrt 2019
- **Op de vriendschap!**
29 sept 2018 – 28 apr 2019 (Vitrinegang - Stijlkamers)
- **Alexej von Jawlensky – Expressionisme en devotie**
29 sept 2018 – 27 jan 2019
- **Marc Mulders – Bloem en dier**
29 sept 2018 – 27 jan 2019
- **Anne Geene & Arjan de Nooy – Universal Photographer**
13 okt 2018 – 17 mrt 2019
- **Femmes Fatales – Sterke vrouwen in de mode**
17 nov 2018 – 24 mrt 2019
- **Verwerving Paul-Elie Ranson**
24 nov 2018 – 10 mrt 2019
- **Ad Gerritsen – Actualiteiten**
1 dec 2018 – 17 mrt 2019
- **Erwin Olaf**
16 feb – 16 juni 2019
- **Carel Visser – Grafiek**
16 mrt – 10 juni 2019
- **Maria van Kesteren – Vormvariaties**
16 mrt – 18 aug 2019
- **Uit de klei**
16 mrt – 18 aug 2019
- **K. Kobro & W. Strzeminski – Een Poolse avant-garde**
23 mrt – 30 juni 2019
- **Alighiero Boetti**
23 mrt – 30 juni 2019
- **Top Floor – Kunstenaars kiezen uit de collectie**
13 apr – 8 september 2019
- **Op tijd! Klokken 1898-1925**
4 mei – 1 mrt 2020 (Vitrinegang - Stijlkamers)
- **Pierre Bonnard – Les Nabis**
15 juni – 22 sep 2019
- **Frisse wind – Een zomerse kijk op de Haagse School**
29 juni – 29 sep 2019
- **Jan Schoonhoven – Editions**
29 juni – 29 sep 2019
- **Ben Akkerman**
6 juli – 10 nov 2019
- **KP Brehmer: Real Art – Fake News**
13 juli – 27 okt 2019
- **Variaties in klei**
18 aug 2019 – 1 mrt 2020
- **Barbara Nanning – Verstilde beweging**
31 aug 2019 – 1 mrt 2020

Overzicht tentoonstellingen

- **De Lavino Collectie – Staalkaart van Delfts aardewerk**
31 aug 2019 – 1 mrt 2020
- **Peter Bil'ak**
28 sept – 3 nov 2019
- **Let's dance! – Dansmode: van tutu tot pattas**
28 sept 2019 – 12 jan 2020
- **Monet – Tuinen van verbeelding**
12 okt 2019 – 2 feb 2020 (Met film in het Berlagekabinet)
- **Rob van Koningsbruggen – Schilderijen 2003-2019**
8 nov 2019 – 23 feb 2020
- **Rob van Koningsbruggen – Tekeningen**
8 nov 2019 – 23 feb 2020
- **Ouborgprijs 2019**
- **Jeroen Eisinga – De maatschappelijke ladder**
23 nov 2019 – 22 mrt 2020
- **Mondriaan & De Stijl**
Semi-permanent
- **Delfts Blauw**
Semi-permanent (Stijlkamers)
- **Ontdek het Moderne**
Semi-permanent

GEM, Museum voor actuele kunst

- **Peter de Kok – Duizend woorden zeggen meer dan deze foto's**
20 jan 2018 – 3 feb 2019 (Lounge Gember)
- **Shirin Neshat – Poetry in Motion**
27 okt 2018 – 17 feb 2019
- **Hipster/Muslim**
16 feb – 27 okt 2019 (Lounge Gember)
- **Helen Dowling – Stranger on Display**
2 mrt – 2 juni 2019
- **Een ongewone wandeling – Sporen van Krijn Giezen**
15 juni – 13 okt 2019
- **Emma Talbot – Sirenes uit de diepte**
26 okt 2019 – 16 feb 2020
- **Groeten van het rode autootje & We mogen niet klagen**
Sonja van Hamel en Robert Muda
2 nov 2019 – 12 apr 2020 (Lounge Gember)

Fotomuseum Den Haag

- **Lauren Greenfield – Generation Wealth**
15 sept 2018 – 3 feb 2019 (FM 1+2+3)
- **Klaus Baumgärtner – Sequence**
15 sept 2018 – 12 mei 2019 (FM 4)
- **Isabella Rozendaal – Isabella Hunts**
9 feb – 12 mei 2019 (FM 3)

Overzicht tentoonstellingen

- **Erwin Olaf**
16 feb – 16 juni 2019 (FM 1+2)
- **Marwan Bassiouni – New Dutch Views**
25 mei – 1 sep 2019 (FM 3)
- **Gerco de Ruijter – Grid Corrections**
25 mei – 1 sep 2019 (FM 4)
- **Ute en Werner Mahler – Voorbij de grenzen van de DDR**
29 juni – 22 sep 2019 (FM 1+2)
- **De soep van Daguerre**
7 sept 2019 – 22 mrt 2020 (FM 3)
- **Fotografie wordt kunst – Photo-secession in Holland 1890-1937**
7 sept – 8 dec 2019 (FM 4)
- **Richard Learoyd – De magie van de camera obscura**
5 okt 2019 – 5 jan 2020 (FM 1+2)
- **Onverwachte ontmoetingen – Schenkingen aan de collectie 2002-2019**
14 dec 2019 – 22 mrt 2020 (FM 4)

Extern

- **Wonder Women – Sterke vrouwen in de mode (Modemuseum Hasselt)**
13 apr – 15 sept 2019
- **Biënnale van Venetië: The Measurement of Presence: Body, Spirit, History**
11 mei – 24 nov 2019
- **Mondrian Figuratif (Musée Marmottan Monet, Parijs)**
12 sept 2019 – 2 feb 2020

Deelname Biënnale van Venetië: *The Measurement of Presence*

Het tentoonstellingsconcept *The Measurement of Presence* van directeur Benno Tempel werd geselecteerd als de Nederlandse inzending voor de 58e editie van de Biënnale van Venetië. Tempel presenteerde het werk van Iris Kensmil (1970) en Remy Jungerman (1959). Beide kunstenaars vinden inspiratie in het 20e-eeuwse modernisme, vooral Mondriaan en De Stijl en de Russische avant-garde en combineren deze met elementen uit andere tradities.

Maatschappelijk beleid en activiteiten

Het Kunstmuseum stelt zich ten doel dat iedereen dicht bij kunst moet kunnen komen, zich welkom voelt in ons bijzondere gebouw en kan genieten van de collectie en de tentoonstellingen. We zien het als een belangrijke taak ons tot het uiterste in te spannen om zoveel mogelijk mensen die het museum niet kennen óók te bereiken. Sinds een paar jaar werken we daarom op een meer integrale wijze aan inclusie.

Het past bij ons om buiten de traditionele kaders te stappen en we hebben op dit vlak dan ook niet stilgestaan. Dit blijkt onder andere uit ons programma *Stad naar het Museum* en de tentoonstellingen van vrouwelijke en niet-westerse kunstenaars. Maar de maatschappij verandert voortdurend, ook in hoe we tegen representatie, diversiteit en inclusie aankijken. Daarom willen we nog inclusiever zijn en de diversiteit van de stad nog beter weerspiegelen.

Kinderen uit alle stadsdelen bezoeken jaarlijks het museum en zo dragen we bij aan hun ontwikkeling en toekomst. Met ons maatschappelijke programma *Stad naar het Museum* gaan we niet alleen de wijken in, maar zorgen we ook dat echt alle Hagenaars zich hier thuis voelen. Juist door dat stevige Haagse fundament, dat anker in deze stad, zijn we wie we zijn. Niet zomaar een kunstmuseum dat er internationaal toe doet, maar hét kunstmuseum van de stad Den Haag.

Stad naar het Museum

Voor de tentoonstelling *Glans en Geluk - Kunst uit de Wereld van de Islam* werkten we samen met inwoners uit heel Den Haag en partners in de stadsdelen. De tentoonstelling, randprogrammering en publiekscampagne van dit 'community arts project', dat doorliep tot en maart 2019, kon voor een deel zo succesvol verlopen omdat het museum zich al jarenlang inzet in de stad en voor een maatschappelijk programma. Al sinds 2009 organiseren we de in Den Haag inmiddels 'beroemde' stadsdeelavonden. 'Het reisje met de bussen', zoals veel inwoners het

noemen, is al tien jaar onze trots. Inwoners uit verschillende stadsdelen krijgen hun eigen geheel verzorgde avondje uit in het museum. De organisatie is in handen van het museum. Al die jaren bouwden we met buurthuizen, verenigingen, bibliotheken, maatschappelijke organisaties, scholen en onze ambassadeurs aan persoonlijke relaties met inwoners en gemeenschappen. Het Kunstmuseum bedankt deze belangrijke partners voor de vruchtbare samenwerking.

Het programma bestond in 2019 tien jaar. Honderden bezoekers bezochten in het vroege voorjaar van 2019 twee stadsdeelavonden rond de tentoonstelling *Glans en Geluk*.

Ruim 4.500 inwoners van Den Haag bezochten vervolgens in november de vier stadsdeelavonden die in het teken stonden van de tentoonstellingen *Let's Dance! Dansmode: van tutu tot pattas* en *Monet - Tuinen van verbeelding*. Sinds 2017 experimenteert het museum met thematische invalshoeken, gelieerd aan de tentoonstellingen die er op dat moment zijn. Dit betekende o.a. dat er deze keer, naast muziekoptredens uit de wijk, dansoptredens waren van lokale dansscholen, zoals dansschool Beweigi uit Laak, classic coverband SteamRock, The Key uit Loosduinen (Notenbuurt), So What? uit Leidschenveen-Ypenburg en zangeres Hanneke Laura uit Duindorp.

Ook vertegenwoordigers van de Gemeente Den Haag namen de uitnodiging van het museum aan om een avond cultuur te komen snuiven. Wethouders Bert van Alphen (Escamp en Centrum) en Robert van Asten (Segbroek), en stadsdeeldirecteur Petra Sevinga (Leidschenveen-Ypenburg) openden de avonden en mengden zich onder de bezoekers. Nieuw was de workshop *De Kunst van het gesprek*, over contact maken, door Indigo Preventie. Deze workshop vond tweemaal per avond plaats. Niet eerder in het tienjarig bestaan van het programma *Stad naar het Museum* werden alle avonden zo druk bezocht. In navolging van o.a. de voorprogramma's in de stadsdelen rondom de stadsdeelavonden ten tijde van *Glans en Geluk*, werden voorafgaand aan de avonden in alle wijken, onder

Bezoekers Stadsdeelavond:

'Wat hebben jullie ons en vele andere een heerlijke avond bezorgd. We hebben zo genoten van de rondleiding met interessante weetjes. We waren echt een avondje uit. We komen zeker een keertje terug!'

'Heeeeeeeel hartelijk dank. Jullie hebben het geweldig gedaan. Het is weer een prachtige kraal in het snoer van ons leven.'

Maatschappelijk beleid en activiteiten

andere in bibliotheken, lezingen gegeven door museumexperts. Daarnaast werden ontvangsten 'op maat' gemaakt voor bijzondere en kleinschalige groepsbezoeken. Met vrijwilligers van Aegon werd een groepsbezoek georganiseerd voor ouderen die zonder begeleiding het museum niet meer kunnen bezoeken.

Ook kwam er een aantal docenten en directie van de ROC Mondriaan opleiding Toerisme en Recreatie op bezoek om de mogelijkheden te inventariseren voor de inzet van studenten van deze school tijdens toekomstige stadsdeelavonden. Deze inventarisatie was positief en leidt tot een eerste samenwerking binnen *Stad naar het Museum* in 2020. Bijzonder was ook de samenwerking met de Haagse Hogeschool: voor woensdag 20 november hadden 250 studenten van De Haagse Hogeschool zich ingeschreven. Ze bezochten de avond samen met bewoners uit Leidschenveen-Ypenburg en Haagse Hout.

Het programma *Stad naar het Museum* bleef ook buiten de stad niet onopgemerkt. Regelmatig kloppen andere musea bij het Kunstmuseum aan met vragen over de aanpak en de organisatie. In 2017 maakte het Kunstmuseum een boekje over het programma, dat nog bij het museum is te bestellen. Omroep West registreerde in november 2019 maand alle avonden, reisde mee met de bus, interviewde betrokkenen en bezoekers en maakte een documentaire die op zondag 8 december werd uitgezonden tussen 12:00 - 20:00 uur.

Op 28 november publiceerde De Volkskrant een groot stuk op pagina 3 met als kop: *Kunstmuseum Den Haag haalt de bewoners op: zo krijg je de buurt wel het museum in*. Het artikel haakte ook nog in op de actualiteit ten aanzien van de wens van de Tweede Kamer om musea laagdrempeliger te maken.

MKB-avond

Ondernemers en maatschappelijke instellingen kunnen elkaar versterken en de stad bruisender en inclusiever maken.

Daarom nodigde Kunstmuseum Den Haag samen met MKB Den Haag wederom alle Haagse ondernemers uit voor een bijzonder evenement op de Dag van de Ondernemer op 14 november in Kunstmuseum Den Haag. Tijdens dit evenement gingen ondernemerschap en cultuur hand in hand; naast sprekers konden de aanwezigen genieten van de tentoonstellingen.

Code culturele diversiteit

Diversiteit en inclusie

Beleid

In 2018 zijn beleid en uitgangspunten voor diversiteit en inclusie opgesteld volgens het framework van de P's van de code culturele diversiteit. Dit beleid ziet het museum als een ontwikkelproces, waarbij het beleid continu wordt aangepast. Op basis van een nulmeting zijn we in 2019 gestart met de implementatie van de code culturele diversiteit. Zo hebben we o.a. ons werving-en-selectieproces aangescherpt en werken we met een diversere groep beeldmakers.

Inhoudelijk zullen wij ons nadrukkelijker profileren met makers uit de islamitische wereld, geheel in lijn met onze prachtige collectie islamitische kunst.

Raad van Advies

In 2019 werd bovendien gestart met de werving en selectie van een Raad van Advies die per februari 2020 in werking treedt. Hiervoor is samengewerkt met adviseur in diversiteit, inclusie en maatschappelijk ondernemen Umar Mirza. Dit heeft geleid tot de selectie van een inclusieve Raad van Advies, bestaande uit 8 leden die omwille van hun expertise of achterban voor een periode van minimaal twee jaar aan het museum worden verbonden. De Raad zal het museum gaan adviseren over strategische vraagstukken t.a.v. publieksbereik en inclusie.

Studenten van de Haagse Hogeschool tijdens stadsdeelavond Leidschenveen / Ypenburg. Foto: Franck Doho.

Toegankelijkheid

Ook liet het museum een groot onderzoek uitvoeren door Stichting De Zonnebloem, waarin zij de toegankelijkheid van gebouw (en buitengebied), faciliteiten en presentatiemiddelen meten. Uit dit onderzoek blijkt o.a. dat een aantal elementen van het gebouw de toegankelijkheid bemoeilijken, maar ook dat er veel verbeterd kan worden in informatievoorziening en communicatie en voorzieningen. Het museum heeft daarom eind 2019 de collega's uit de publieksbegeleiding en beveiliging een training gastvrijheid in relatie tot toegankelijkheid gegeven en de informatie op website en in communicatiemiddelen verbeterd. In 2020 start het museum met de uitvoering van het actieplan ter verbetering van de toegankelijkheid van het gebouw, de faciliteiten en het buitengebied, daarbij gesteund door Stichting Voorall.

Bezoeker Stadsdeelavond:

'Graag wil ik laten weten dat ik ontzettend genoten heb van het avondje uit gisteren. Ik had een vervelende dag gisteren omdat in het woonzorgcentrum waar m'n man woont een van de bewoners gisteren vrij plotseling is overleden en m'n man daar nogal van ontdaan was. Dus dan loopt je dag totaal anders dan de bedoeling was en je gevoelens spelen dan ook mee. Toch heb ik mezelf 'bij m'n lurven gepakt' en ben op tijd toch gegaan. De ontvangst om 18 uur en de door mij gekozen rondleiding van Monet waren een openbaring om zoveel te horen en dan zelf ook te ontdekken. Daarna om 19 uur in de aula de lezing gegeven door een bevlogen iemand die de kunst van af en toe een grapje tussendoor verstond, was ook een schot in de roos. Met een totaal ander gevoel ben ik naar huis gegaan, waarvoor heel hartelijk dank. Vanmorgen heb ik aan bewoners van de afdeling van het woonzorgcentrum verteld over gisteravond en zij kenden het museum en waren er ook wel eens geweest en dan heb je weer een leuk gesprekje met elkaar. Hoe leuk is dat?'

Educatie

Educatie is, naast beheer van de collectie en het maken van tentoonstellingen, een van de drie pijlers van het Kunstmuseum. Kunst komt namelijk niet altijd vanzelf bij de mensen; educatie is de 'brug' tussen kunst en publiek. Het museum besteedt ieder jaar weer veel aandacht aan een bijzonder en inspirerend educatief programma voor primair onderwijs, voortgezet onderwijs en mbo, alsmede voor zelfstandig bezoek van scholieren, studenten en families.

Primair onderwijs

Ieder jaar vinden er in het lesprogramma accentverschuivingen plaats doordat de afdeling Educatie nieuwe museumlessen ontwikkelt bij de presentaties van de museumcollectie én bij tijdelijke tentoonstellingen. In schooljaar 2018-2019 werden er 4 nieuwe lessen aangeboden, in schooljaar 2019-2020 werden er 5 nieuwe lessen aangeboden. Tijdens de museumlessen maken de leerlingen op plezierige wijze kennis met kunst in het museum. De leerlingen ontdekken wat een museum is, wat je er vindt en leren - omringd door echte kunstwerken - de basis van het beschouwen. Bij de invulling van de lesprogramma's zijn de Tule-kerndoelen leidend, naast aandacht voor cultureel erfgoed staan het verwerven van technische en reflectieve vaardigheden hierin centraal.

Omdat goed voorbereide leerlingen meer uit hun museumlessen halen, ontwikkelt het Kunstmuseum sinds jaar en dag lesmateriaal voor in de klas, ter voorbereiding van de museumlessen. In 2019 zijn de eerste lessen voor gebruik op digitale schoolborden gerealiseerd, voorzien van aantrekkelijke animaties en schoolmuziek. Hiervoor is bij elke les een luisterverhaal geschreven door kinderboekenschrijver Maranke Rinck en door illustrator Martijn van der Linden van afbeeldingen voorzien. De verhalen zijn voorgelezen en worden ondersteund door aantrekkelijke animaties die gemaakt zijn door Studio Roodenburch. Bij de lessen voor de onderbouw componeerde Zingverhalen schoolmuziek over kunst in het museum.

In 2019 bood het Kunstmuseum tijdens beide schooljaren (2018/2019 en 2019/2020) 17 verschillende museumlessen, afgestemd op de leerniveaus van de groepen 1 t/m 8 van het primair onderwijs. De museumlessen worden goed afgenomen door scholen. Verschillende Haagse partijen dragen bij aan het succes van de schoolprogramma's voor het primair onderwijs. Namens gemeente Den Haag zet Cultuurschakel zich in om cultuurbezoek door scholen te stimuleren. Hiertoe is een subsidieregeling in het leven geroepen om scholen financieel te ondersteunen. De samenwerking met Cultuurmenu werd in 2019 uitgebreid. Naast de les *Je neus achterna* voor groep 4 in het Kunstmuseum, nam het Fotomuseum ook deel aan Cultuurmenu met de les *Klik klak...foto* voor groep 7.

In 2019 konden schoolklassen 4-5-6 deelnemen aan de museumlessen *Expressief schilderen – het kleurrijke palet van Jawlensky*. In deze museumles kwamen drie genres uit de schilderkunst aan bod: portret, landschap en stilleven. Tijdens de les gingen de leerlingen aan de slag met actieve werkvormen, door in de tentoonstelling te tekenen, te schilderen en te arrangeren aan de hand van opdrachten passend bij de schilderijen leren de kinderen gericht te kijken en raken zij zich bewust van de verschillen binnen het oeuvre van Alexej von Jawlensky. Tijdens de museumlessen wordt aandacht besteed aan het feit dat alle kunstwerken in het museum door mensen zijn gemaakt. Met de nieuwe museumles *Kijk mee met de makers – Creatief ontwerpen voor de toekomst* voor de groepen 5-6-7-8 stellen we het idee van de maker met eigen ideeën, overtuigingen en beeldende mogelijkheden centraal. In één les maken de leerlingen kennis met traditionele beeldende technieken zoals gegoten brons of gesneden hout, maar ook met de nieuwste werkwijzen zoals 3-d geprinte vazen en moderne materialen.

Steeds meer leerkrachten en studenten van de lerarenopleidingen weten de weg naar het Kunstmuseum te vinden.

Educatie

Juist het museum is een heel geschikte plek voor docenten om met elkaar in gesprek te gaan over kunstonderwijs binnen- en buiten school. In de bijeenkomsten krijgen de docenten voorbeelden van *good practice* en bespreken welke ontwikkelkansen zich voordoen binnen het kunstonderwijs. Met deze bijeenkomsten wil het Kunstmuseum de kwaliteit en breedte van onze onderwijsprogramma's bij scholen onder de aandacht brengen.

Kind & Gezin

Iedere zondag organiseert Kunstmuseum Den Haag Open Kinderatelier, de laatste zondag van de maand een Open Familieatelier. Uit het van smileys voorziene eenvoudige evaluatieformulier dat bezoekers invullen na hun bezoek aan het atelier, blijkt steevast een groot enthousiasme over de kwaliteit van het aanbod aan materialen, de sfeer en de begeleiding door de museumdocenten. Ook de aantallen deelnemers namen verder toe. Volwassenen spreken vaak uit hoe bijzonder ze het vinden dat dit bestaat, hoe uniek, en hoe leuk het is om samen met hun kinderen aan de slag te gaan, om zo samen een herinnering te maken of een verdieping aan het museumbezoek te geven.

De tentoonstelling *Monet - Tuinen van verbeelding* was zowel voor kinderen als volwassenen inspirerend, we bereikten in deze periode de hoogste bezoekersaantallen. Ook het bijbehorende doe-blad, met illustraties uit het bij de tentoonstelling horende kinderboek, was een groot succes: meer dan 1500 kinderen gingen ermee aan de slag. Tijdens kinderkunstfestival De Betovering werden er vijf kinderworkshops georganiseerd die alle uitverkocht waren. Ook de overige kinderworkshops bij actuele tentoonstellingen in het museum zijn een succes, de deelnemers gaan aan de slag in de stijl of techniek waartoe de tentoonstelling aanleiding geeft. Zoals schilderijen in de stijl van Jawlensky, een 'protest! - shirt' passend bij de modetentoonstelling *Femmes Fatales*, een 3D-labyrint ontwerpen geïnspireerd op de vernieuwde Wonderkamers, een toren gemaakt

Educatie, digitaal lesmateriaal

met rivierklei naar aanleiding van de tentoonstelling *Uit de klei* en er is op zaal achter een ezel getekend met oliepastel tussen de schilderijen van de Haagse School.

Museumnacht Kids was ook in 2019 een drukbezochte avond met ruim 2300 bezoekers, waar kinderen (en familie) met een route vol spannende opdrachten op pad gingen door het museum. Er werden verschillende doorlopende kinderworkshops bedacht en georganiseerd door het museum waaronder zelf een (knuffel)diertje maken en met kleuren toveren in het museumatelier onder begeleiding van onze enthousiaste museumdocenten.

Voortgezet Onderwijs

In 2019 bezochten rond 15.000 leerlingen van het voortgezet onderwijs Kunstmuseum Den Haag. Het aantal middelbare scholieren is hiermee constant gebleven en in lijn met de ambitie die het museum voor de aankomende beleidsperiode 2021 -2024 heeft uitgesproken.

Kunst actief, een activerende rondleiding bij verschillende thema's en tentoonstellingen, groeide in 2019 uit tot een belangrijke pijler van ons educatieve aanbod: maar liefst 3549 leerlingen volgden zo'n activerende rondleiding.

Het museum investeerde in de uitbreiding en differentiatie van het lesmateriaal/de werkvormen waarmee museumdocenten een activerende rondleiding naar eigen inzicht kunnen samenstellen. Hiermee willen we de autonomie van de museumdocent versterken en hem/haar de mogelijkheid geven om door differentiatie en variatie aan te sluiten bij het niveau van de groep. Ook leuk om te vermelden is dat de grote vraag naar *Kunst actief Mondriaan & De Stijl* en *Kunst actief Ontdek het Moderne* vooral ook de vaste collectie van Kunstmuseum Den Haag bij scholieren onder de aandacht brengt.

Voor de beleidsperiode 2021 – 2024 heeft het museum de wens uitgesproken om het lesmateriaal voor het Voortgezet Onderwijs te digitaliseren. In de aanloop hiernaartoe heeft het museum in 2019 gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een nieuw ontwikkelde (audio)app voor volwassenen te combineren met een educatieve quiz voor middelbare scholieren. De app (die scholieren kunnen downloaden op hun mobiele telefoon) is als lesmateriaal voor een zelfstandig groepsbezoek geïntroduceerd bij de succesvolle tentoonstelling *Monet – Tuinen van verbeelding*.

De bestaande samenwerking met de Johan de Witt Scholengroep in het kader van de 'Kunstroute' (een doorlopende leerlijn voor het vmbo leerjaar 1 t/m 4 in samenwerking met Korzo Theater, Filmhuis Den Haag en het Nationale Theater) is in 2019 wederom uitgebreid. Dankzij de toekenning van een genereuze subsidie van Fonds 21 konden de instellingen in het najaar van start gaan met een multidisciplinair project van 8 lessen voor leerjaar 4 van het vmbo. De collecties van Kunstmuseum Den Haag dienen als uitgangspunt voor dans en theater. Ze vormen het inhoudelijke vertrekpunt voor alle workshops die wisselend bij de verschillende instellingen plaatsvinden. Wij zijn bijzonder trots op dit unieke project waarin de leerlingen binnen vaste organisatorische kaders in artistiek opzicht alle vrijheid krijgen om onder professionele begeleiding invulling te geven aan het eindproduct: het podiumoptreden waarin alle disciplines samenkomen. Graag willen we ten slotte vermelden dat het

museum met veel plezier terugkijkt op een bijzondere en succesvolle docentmiddag in samenwerking met uitgeverij Staal & Roeland in het voorjaar 2019: rond 120 docenten van het voortgezet onderwijs volgden de workshops in het museum, met als bijzonder hoogtepunt een lezing van kunstenaar Theo Jansen.

Middelbaar Beroepsonderwijs

In 2018 ontwikkelde Kunstmuseum Den Haag met steun van Fonds 21 speciaal voor eerstejaars MBO van ROC Mondriaan de interactieve tablettour Rondje Mooiste Museum. Vanaf 2019 maakt deze deel uit van het reguliere mbo-aanbod van het museum. Daarbij gaan de studenten in tweetallen zelfstandig aan de slag in het museum. Zij onderzoeken het gebouw van architect Berlage, staan stil bij de functie van een museum en maken kennis met het werk van Piet Mondriaan. Na deze introductie maken de studenten naar gelang hun belangstelling en studierichting zelf een keuze uit verschillende routes door het museum. Ze bezoeken de tentoonstelling *Het wonder van Delfts Blauw* of beoordelen het restaurant van het museum, laten zich verrassen door hedendaagse kunstwerken of analyseren de museumwinkel, doen onderzoek naar het verschil tussen ambacht en kunst of ontdekken als makers in spe meer over de architectuur van het museum. Tijdens de tour worden weetjes afgewisseld met doe-opdrachten; studenten maken foto's, schrijven teksten, vormen hun mening, denken na over een stelling of schetsen een eigen ontwerp. Ze stellen zo een eigen digizine samen, dat na de tour via een link kan worden gedownload. Na afloop krijgen de studenten een gratis familieticket voor 2 volwassenen voor een vervolfbezoek. Afgezien van deze tablettour brachten nog eens bijna 1400 studenten een zelfstandig bezoek aan Kunstmuseum Den Haag.

Kinderkunstboeken

In 2019 werden er twee nieuwe kunstprentenboeken toegevoegd aan de serie van Kunstmuseum Den Haag en Uitgeverij Leopold. In de lente kwam *Jawlensky – haar ogen* met tekst van Bette

Educatie

Westera en illustraties van Sylvia Weve uit, behorend bij de tentoonstelling *Alexej von Jawlensky - Expressionisme en devotie*. Een van de zeven kabinetten binnen de genoemde expositie werd ingericht met de illustraties. In het najaar verscheen *In de tuin van Monet* met illustraties en een verhaal van de Vlaamse illustrator Kaatje Vermeire. De originele illustraties werden gedurende de tentoonstelling *Monet - tuinen van Verbeelding* tentoongesteld in het Berlagekabinet. Het zijn kunstboeken voor kinderen, geen leerboeken. Topillustratoren wordt gevraagd om in hun eigen beeldtaal te reageren op het werk van een kunstenaar en een voor kinderen aantrekkelijke verhalende ingang voor te stellen. Zo ontstaan er geïllustreerde verhalen die ontroeren en inspireren en een poëtische waarheid over het werk van een kunstenaar vertellen. De makers slaan een brug tussen de wereld van de kunst en de wereld van het kind.

Wonderkamers

Dwalen, ontdekken, spelen, leren en je compleet laten verrassen. De tentoonstellingsvleugel Wonderkamers, die in 2005 opende en in 2013 en 2019 werd vernieuwd vertegenwoordigt een unieke museale 'wereld' waarin jong en oud door middel van een museumgame al spelend tussen authentieke kunstwerken leren over beeldende en toegepaste kunst, mode en architectuur. In het hart van Wonderkamers is een nieuw spectaculair labyrint dat is ingericht met kunst verzezen, waarmee ook de fantasievolle vertelling rondom de museumgame is veranderd. Na de spelopdrachten in de afzonderlijke wonderkamers waarbij er bijvoorbeeld wordt gedanst met Mondriaan, nagedacht over de waarde van kunst en een magische tafel wordt gedekt met virtueel serviesgoed kiezen de spelers drie inspirerende kunstwerken in en om het labyrint met kunstwerken, om vervolgens als ontwerper aan de slag te gaan en zelf een (digitale) veertiende wonderkamer te ontwerpen. Die wordt toegevoegd aan de magische ruimte in het hart van het labyrint: de wonderwereld.

Met een nieuwe introductiefilm waarin vier Wonderkids figureren, nieuwe ontwerpmodules tegen het einde van de game en een spectaculaire filmische eindbeleving kreeg Wonderkamers in 2019 een frisse update. Na een verbouwing van ruim een half jaar vond in februari 2019 de vrolijke kinderopening met vlogger en youtuber Furtjuh plaats.

Samenwerkingen

De belangrijkste externe partijen waar de sector Educatie mee samenwerkt zijn: Cultuurschakel, Stichting Gezamenlijke projecten Haagse musea, Johan de Wit Scholengroep, ROC Mondriaan, Stichting De Betovering, Stichting Museumnacht Kids, MuseumKids(Week), IMC Weekendschool Den Haag, Uitgeverij Leopold.

Externe Financiering

De belangrijkste fondsen en stichtingen die bijdragen leverden aan educatieve programma's zijn: Fonds 21, Stichting De Versterking, het Hofman Sip Fonds, Stichting Van Rees-Klatte, Stichting Zabawas, de Van Ommeren-de Voogt Stichting en de Gravin Van Bylandt Stichting. Rabobank Regio Den Haag, al een aantal jaar partner van educatie-initiatieven van het museum, verbond zich aan de gloednieuwe Wonderkamers.

Werkbezoeken

Zoals ieder jaar brachten ook in 2019 een aantal musea uit binnen- en buitenland een werkbezoek aan Kunstmuseum Den Haag, specifiek aan Wonderkamers, waaronder LWL-Museum für Kunst und Kultur, Münster.

Wonderkamers

'In Wonderkamers beleef je echt iets bijzonders. Aan de hand van een spannende, nieuwe verhaallijn ga je als bezoeker samen met enkele virtuele 'Wonderkids' op avontuur. Via een tablet geven zij je opdrachten - in het Nederlands of in het Engels - die worden uitgevoerd in een van de dertien tot de verbeelding sprekende wonderkamers. Daarna kom je terecht in het totaal vernieuwde centrale gedeelte. Daar vind je nu een spannend, spectaculair vormgegeven labyrint.' *(Benno Tempel)*

Communicatie en Marketing

Erwin Olaf. Foto: Hanneke Wetzer

Op de eerste pagina van dit jaarverslag leest u onze nieuwe missie, die we in 2019 formuleerden. Het afgelopen jaar reflecteerden we namelijk, in de aanloop naar onze nieuwe naam, op onszelf; op wat het Kunstmuseum is, wil zijn en kan betekenen. Onze belofte -Kunstmuseum Den Haag laat kunst dicht bij je komen- is vervlochten in alles wat we doen. Ook in al onze communicatie- en marketinguitingen werken we vanuit de gedachte dat kunst van waarde kan zijn voor veel mensen.

Publieksbereik

We willen graag een toegankelijk museum zijn met een breed publieksbereik. In 2019 bezochten 583.824 mensen Kunstmuseum Den Haag, Fotomuseum Den Haag en GEM. Publiek is cruciaal voor onze bedrijfsvoering: publieksinkomsten zijn een van onze belangrijkste inkomstenbronnen. Programmering is hierbij de drijvende kracht. Per tentoonstelling wisselt de diversiteit van het publiek sterk. Uit gecombineerde cijfers van Museumkaart, publieksonderzoek en het kassa- en online ticketsysteem blijkt dat de gemiddelde leeftijd van ons publiek 61 jaar is. Maar uit steekproefonderzoek bleek ook dat het publiek tijdens de tentoonstellingen *Femmes Fatales – Sterke vrouwen in de mode* en *Erwin Olaf* tien jaar jonger was. En tijdens stadsdeelavonden is de diversiteit doorgaans hoger: bij een stadsdeelavond Laak of Escamp heeft bijvoorbeeld meer dan de helft van de bezoekers een migratieachtergrond. Ondanks hardnekkige vooroordelen over het Nederlandse museumpubliek kunnen we dus stellen dat we naast het traditioneel witte, hoger opgeleide en oudere publiek wel degelijk veel diverser publiek trekken tijdens specifieke tentoonstellingen en educatie- en maatschappelijke programma's.

In 2019 waren het Erwin Olaf en Claude Monet die voor weer een uitzonderlijk jaar zorgden. Met 328.000 bezoeken aan de dubbeltentoonstelling *Erwin Olaf* werd dit bovendien de best bezochte Nederlandse fototentoonstelling ooit. Dit succes 'overkomt' ons natuurlijk niet zomaar. Met free publicity en

Erwin Olaf verwelkomt de 200.00ste bezoeker aan zijn tentoonstelling. Deze werd verlengd tot en met 16 juni. Foto: Gerrit Schreurs

daarnaast inzet van online marketing en advertenties in dagbladen en magazines creëren we passende en gerichte zichtbaarheid. We communiceren onder meer via de traditionele media: persberichten, publieksteksten, tentoonstellingsoverzichten, seizoensbrochures (in vier talen), maar ontwikkelen ook pakkende teasers, sociale media campagnes en samenwerkingsverbanden met online influencers en andere initiatieven en instellingen. Alle tentoonstellingen komen aan bod (jaarlijks meer dan dertig). Twee keer per jaar wordt er extra uitgepakt; In 2019 maakte de afdeling bij *Erwin Olaf* in Kunstmuseum en Fotomuseum Den Haag een campagne met grote zichtbaarheid op straat en online. De focus lag op het bereiken van jongere doelgroepen. Dit is gelukt. Ook werd de persoonlijke audiotour van Erwin Olaf in het Fotomuseum goed beluisterd en gewaardeerd. De inzet voor free publicity werd rijkelijk beloond; zowel in binnenlandse- als buitenlandse media was de aandacht voor de tentoonstelling enorm, evenals de waardering.

ER

AF

GEME
MUS
DEN

museum
haag

Drag queens van The House of Hopelezz op de opening van *Erwin Olaf*. Foto: Jurriaan Brobbel

Campagne 'Maak Monet mooier!'

In de aanloop naar de tentoonstelling *Monet - Tuinen van verbeelding* organiseerde de afdeling Partnerships & Events in samenwerking met de afdeling Communicatie & Marketing de publiekscampagne *Maak Monet Mooier!*, met als doel om zoveel mogelijk donaties te ontvangen om de noodzakelijke restauratie van het schilderij *Blauwewegen* van Monet uit de eigen collectie te kunnen bekostigen. Toen tijdens de restauratie werd ontdekt dat er waterlelies onder de schildering zichtbaar waren, werd deze 'scoop' gericht gecommuniceerd naar The New York Times en opgepakt door nationale en internationale media. Conservator van de tentoonstelling Frouke van Dijke vertelde bij tv-programma Nieuwsuur over de ontdekking. Voor een groep journalisten werd in de bloeitijd van de blauwewegen een persreis georganiseerd naar de tuinen van Monet in het Franse Giverny en Musée de L'Orangerie in Parijs, ter voorbereiding op de tentoonstelling *Monet - Tuinen van verbeelding*. Maarten de Kroon maakte een documentaire, er kwam een kinderboek *In de tuin van Monet* en er werd samengewerkt met Het Vijfde Bedrijf voor de muziektheatervoorstelling *Monet en de Blauwe Engel*.

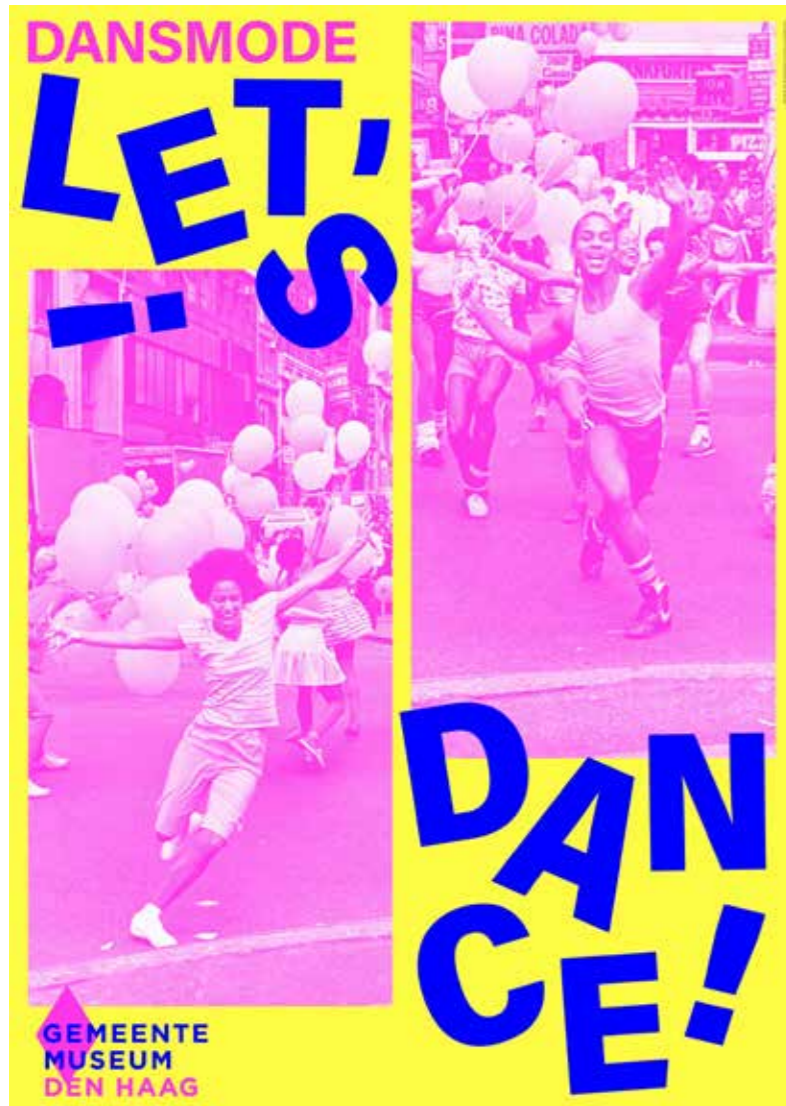
Vervolgens zette de afdeling een grote, verhalende publiekscampagne in. Zichtbaar op onze eigen gevel en op billboards in grote steden. In Amsterdam en Den Haag reed een Monet-tram en er kwamen spots op radio/tv en online. Het verhaal over de tuinen van Monet werd zo toegankelijk mogelijk gepresenteerd, ook voor minder reguliere museumbezoekers. Boven op de eregalerij, voor de entree van de tentoonstelling, zorgde het kunstwerk *De blauwe wilg* van Wanda Barcelona voor een eerste stap in de wereld van Monet. Het werk werd veel gefotografeerd en gedeeld op de sociale media. Actrice Ariane Schluter sprak de verdiepende audiotour in van 40 minuten die door 28.000 mensen werd gedownload en enorm goed werd gewaardeerd. De gemiddelde gebruiksduur was ruim 25 minuten.

De campagne rond Monet werd gekoppeld aan de naamswijziging. Met de opening van de tentoonstelling veranderde Gemeentemuseum Den Haag in Kunstmuseum Den Haag. Ook hiervoor maakten we een brede campagne op radio en tv en grote zichtbaarheid outdoor.

Naamswijziging

Veel mensen die het Gemeentemuseum ooit bezochten, herinnerden zich achteraf wel die mooie tentoonstelling van Rothko of Corbijn of het gebouw, maar niet de naam van het museum. Ondanks de succesvolle tentoonstellingen en hoge waardering van het publiek, bleef onze naamsbekendheid erg laag. Nieuwe publieksgroepen gaven bovendien aan de naam stoffig te vinden en voelden zich niet aangesproken. De naam hielp ook niet bij het buitenlands publiek. Ook intern was er al decennia lang discussie over, bij verschillende directeuren speelde al de wens er iets mee te doen. Toch verander je de naam van een museum niet zomaar. Na jaren van onderzoek naar onze bestaande en nieuwe naam, en grondig overleg met onze stakeholders, hakten we uiteindelijk de knoop door: de nieuwe naam kwam er. Kunstmuseum Den Haag kwam als beste uit de bus. Het is een naam die duidelijk vertelt wat we doen en waarvoor we staan. Dat is belangrijk als je een breed publiek wilt aanspreken, maar ook nieuwe publieksgroepen die het museum nog niet kennen, wilt betrekken.

Met ontwerpbureau KesselsKramer en de Haagse letterontwerper Peter Bil'ak ontwikkelden we vervolgens ook een nieuwe visuele identiteit. Daarin verwerkten we een bijzondere letter K geïnspireerd op de letter die De Stijl-kunstenaar Piet Zwart gebruikte in een affiche voor de Nederlandse Kabelfabriek. Sindsdien bouwen we aan de nieuwe naam en onze positionering richting nieuwe publieksgroepen. In deze nieuwe positionering brengen we het gebouw, onze collectie en expertise en onze toegankelijkheid meer onder de aandacht. Het logo is ook opgebouwd om dit te illustreren: de baksteen verwijst naar

het gebouw, de K van Piet Zwart naar de collectie en de typografie van het logo van een Haagse typograaf verwijst naar de verbintenis met Den Haag. Met het levendige kleurenpalet stralen we diversiteit en toegankelijkheid uit. Eind 2019 deden we publieksonderzoek onder bezoekers van de tentoonstellingen *Monet* en *Let's Dance!* en daarvan gaf 61% aan de nieuwe naam als positief te ervaren.

De laatste tentoonstelling die opende onder de naam Gemeentemuseum Den Haag was *Let's Dance! - Dansmode: van tutu tot pattas*. Om dit extra onder de aandacht te brengen werd voor deze modetentoonstelling een opvallende poster ontworpen door jonge Haagse vormgevers (Lennarts en de Bruijn) en in een gelimiteerde editie in de winkel verkocht. Het thema van de tentoonstelling leende zich bij uitstek voor de Museumnacht waar veel verschillende dansvormen aan bod kwamen en elke zondagmiddag werd in de tentoonstellingszalen gedanst door diverse (voornamelijk Haagse) dansgroepen. Dit bracht ook nieuwe bezoekers naar ons museum. Bijzonder was ook het magazine *Lets Dance!* dat bij deze tentoonstelling werd gemaakt en ook buiten de eigen museumwinkel verkrijgbaar was.

Fotomuseum Den Haag

In 2018 werkte het Fotomuseum aan zijn positionering en focus, ingegeven door het idee dat er een groeiende interesse is voor fotografietentoonstellingen, met name onder jonge doelgroepen. Er kwam een gerichte, meer maatschappelijke programmering. En ook door het ontwikkelen van een nieuwe (visuele) identiteit en meer zichtbaarheid in de media en online, leidde dit vrijwel meteen tot een stijging in het aantal bezoekers. Ook dankzij *Erwin Olaf* bereikten we een groot en deels nieuw publiek en zag Fotomuseum Den Haag zijn naamsbekendheid verder groeien.

Publieksonderzoek

Uit publieksonderzoek blijkt telkens weer dat veel mensen die voor een bepaalde tentoonstelling naar het Kunstmuseum komen, ook andere tentoonstellingen bekijken tijdens hun bezoek. Zo bezocht de helft van de bezoekers aan *Monet - Tuinen van verbeelding* ook *Let's Dance! - Dansmode: van tutu tot pattas*. Bijna een derde bekeek de permanente opstelling *Mondriaan & De Stijl* en een kwart van de bezoekers liep ook bij de solotentoonstelling van Rob van Koningsbruggen naar binnen. Ruim 10% van de Monetbezoekers bezocht tevens *Het wonder van Delfts blauw*, *Ontdek het moderne* of de *Lavino Collectie*. Overigens kwam ruim 70% van de Monetbezoekers uit Nederland en van buiten de stad Den Haag.

Kunstmuseum Den Haag	Realisatie 2018	Realisatie 2019	
Bezoeken websites totaal	860.772	1.335.583	
Unieke bezoekers	549.133	890.847	
Gemiddelde duur van bezoek	00:01:05	00:01:56	
Ontvangers nieuwsbrieven	4.293	11.000	
Facebook volgers	62.000	64.000	
Twitter volgers	25.000	26.000	
Instagram volgers	24.000	34.000	
Linkedin volgers		5.500	
Fotomuseum Den Haag en GEM	FM 2018	FM 2019	GEM 2019
Bezoeken websites totaal	206.846	261.291	45.311
Unieke bezoekers	143.632	196.004	38.142
Gemiddelde duur van bezoek	00:01:34	00:01:27	00:01:00
Ontvangers nieuwsbrieven	2300	2.370	Zie FMDH
Facebook volgers	19.000	20.000	6.600
Instagram volgers		6.000	1.100

Partnerships & Events

Particulieren

Fonds Kunstmuseum

De groep particuliere donateurs van Fonds Kunstmuseum breidt zich uit en daarmee nemen de middelen die het Fonds voor bijzondere aankopen of projecten ter beschikking kan stellen, toe. Dat het Fonds daarmee ook uitgroeit tot een aangenaam gezelschap van museumliefhebbers is een welkome bijkomstigheid.

In 2019 heeft een aantal donateurs zijn/haar periodieke schenking verlengd en daarnaast heeft het museum een aantal nieuwe donateurs bij Fonds Kunstmuseum mogen verwelkomen.

De middelen van het Fonds van 2019 zijn aangewend om een unieke aankoop van twee uitzonderlijke bloemenpiramides van Delfts aardewerk mede mogelijk te maken. Kijk voor meer informatie over deze objecten op pagina 12 van dit jaarverslag. Naast periodieke schenkingen heeft het museum ook nalatenschappen van substantiële omvang mogen ontvangen.

De directie van Kunstmuseum Den Haag dankt alle donateurs die het museum structureel en financieel ondersteunen. Ook dankt de directie een ieder die heeft bijgedragen aan de restauratie van *Blauweregen*. Dankzij deze steun blijft dit schitterende topstuk in goede conditie bewaard en kunnen volgende generaties ervan blijven genieten.

Bijzondere dank gaat uit naar Ernst Nijkerk voor het financieel mogelijk maken van de nieuwe lijst van *Blauweregen*.

In dierbare herinnering aan Laurent van Vugt voor de uitzonderlijke betrokkenheid en bijzondere steun die Kunstmuseum Den Haag in het kader van *Monet - Tuinen van verbeelding* van hem heeft mogen ontvangen.

Erik Bos Fonds

In 2017 is het Erik Bos Fonds opgericht met als doel het ondersteunen van de fotocollectie van Kunstmuseum Den Haag door de aankoop van nieuwe werken en het uitbrengen en/of ondersteunen van fotopublicaties.

De nalatenschap van Erik Bos is in 2019 afgewikkeld. De rekening en verantwoording door de executeur heeft plaatsgevonden alsmede de daaropvolgende kwijting en decharge.

Nu duidelijk is wat de omvang van de gelden van het Erik Bos Fonds is, zal het Fotomuseum inhoud geven aan de besteding van deze gelden.

Hofman & Sip Fonds

In 2018 is het Hofman & Sip Fonds opgericht ter ondersteuning van educatieve doeleinden van Kunstmuseum Den Haag. De jaarlijkse bijdrage van 2019 is besteed aan Wonderkamers.

Vrienden

De vriendenvereniging van Kunstmuseum Den Haag - met 2400 leden - zet zich sinds haar oprichting onophoudelijk voor het Kunstmuseum in. Zo is de collectie van het museum in 2019 dankzij een genereuze bijdrage van de vriendenvereniging uitgebreid met twee vroege werken van Piet Mondriaan (1872 - 1944). Het gaat om twee landschapschilderijen die te beschouwen zijn als een brug naar een nieuwe periode waarin Mondriaan zich vrij waant van traditie en volop experimenteert met zijn vormtaal en kleurgebruik.

De directie is alle vrienden zeer dankbaar voor hun betrokkenheid en steun.

Bedrijven

Sponsors

Het museum verlengde de partnerships met Rabobank Regio Den Haag en NN Group. Rabobank is partner van Wonderkamers, die begin 2019 opengingen na een grondige renovatie en herinrichting. NN Group was tentoonstellingspartner van de tentoonstelling *Erwin Olaf*. Ook Aronson Antiquairs (partner *Het Wonder van Delfts Blauw*) en Stijl Advocaten (partner *Mondriaan & De Stijl*) bleven gewaardeerde partners van het museum.

Foto: Franck Doho

Campagne *Maak Monet Mooier!*

In aanloop naar de tentoonstelling *Monet - Tuinen van verbeelding* heeft het museum de publiekscampagne *Maak Monet Mooier!* gelanceerd. Met als doel om zoveel mogelijk donaties te ontvangen om de noodzakelijke restauratie van het schilderij *Blauweregen* van Claude Monet uit de collectie van Kunstmuseum Den Haag te kunnen restaureren. Via verschillende kanalen werd een breed publiek gevraagd om een eenmalige donatie te doen via een speciale web-pagina van het museum. En met succes. Museumliefhebbers doneerden bedragen variërend tussen de 50 euro en 2500 euro - in ruil voor passende tegenprestaties - waarmee de grootschalige restauratie kon worden gefinancierd.

Donateurs die besloten om het museum met een periodieke gift van 1000 euro structureel te steunen, werden uitgenodigd voor een bijzonder kijkje achter de schermen op 17 mei 2019; een bezoek aan het eigen restauratieatelier van het museum waar op dat moment *Blauweregen* werd gerestaureerd.

Dichterbij kunst

Op 29 november 2019 woonden 170 bijzondere relaties, waaronder donateurs, bruikleengevers, zakelijke partners en relaties van vermogensfondsen het derde Begunstigersdiner van Fonds Kunstmuseum bij. Omringd door glazen kunstobjecten van de Nederlandse kunstenaar Hans van Bentem genoot men in de sfeervolle ambiance van de Tuinzaal van een heerlijk diner. Vervolgens werd men in kleine groepen door een conservator meegenomen naar een bijzondere plek in het museum om een recent geschonken of verworven kunstobject van dichtbij te bekijken.

Stichting Mondriaan Business Club

Het bedrijevnetwerk van het Kunstmuseum bestaat uit zo'n 35 leden. De bedrijven, voornamelijk afkomstig uit het MKB, kwamen drie maal bij elkaar tijdens exclusieve evenementen. Daarnaast ontmoetten de leden elkaar regelmatig op andere evenementen in het museum.

In februari was er een bijzondere avond, in aanwezigheid van Erwin Olaf, rondom de gelijknamige tentoonstelling. Het jaardiner vond plaats in juni. Speciale gast op deze avond was de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, mevrouw Ingrid van Engelshoven. Voorafgaand aan het diner bracht men een bezoek aan Wonderkamers. In het najaar vond een gezamenlijke bijeenkomst plaats met leden van de Business Circle van het Residentie Orkest. De avond stond in het teken van de tentoonstelling *Monet - Tuinen van verbeelding* en werd opgeluisterd door een strijkenensemble van het Residentie Orkest. Met een jaarlijkse bijdrage van € 50.000,- dragen de ondernemers gezamenlijk substantieel bij aan het project *Stad naar het Museum*, een uniek maatschappelijk project, waarbij tijdens speciale avondopenstellingen Haagse inwoners worden verwelkomd in het museum.

Het bestuur bestaat uit Henk Kool (voorzitter), Robert Menken, Stef Bahlmann, Taco Hovius en Ida Haisma.

BankGiro Loterij

De BankGiro Loterij is al jaren een gewaardeerd partner van het museum. Er worden regelmatig bijzondere initiatieven ontplooit, zoals avonden voor deelnemers van BankGiro Loterij en bijzondere Kunstmuseum-prijzen voor deelnemers. Het Kunstmuseum ontving in 2019 € 790.819 van de BankGiro Loterij, bestaande uit een vaste bijdrage van € 500.000 en een bijdrage van € 290.819 dankzij het zogeheten 'geoormerkt werven', waarbij deelnemers specifiek voor het Kunstmuseum meespelen. De bijdrage werd aangewend voor de aankoop van Paul Thek's *Farewell to Washington Square (Self-Portrait)* en de aankoop van de Delfts blauwe bloemenpiramides.

Fondsen

Diverse fondsen en stichtingen maakten in 2019 aankopen, tentoonstellingen en bijzondere projecten mogelijk. Het Kunstmuseum is zeer dankbaar voor deze steun. Zo is de tentoonstelling *Monet - Tuinen van verbeelding* mede mogelijk gemaakt door het Mondriaan Fonds, de Turing Foundation, en het Blockbusterfonds. Aan het begin van dit jaarverslag vindt u alle fondsen op een rij.

ANBI status

Kunstmuseum Den Haag heeft de ANBI status.

Commerciële evenementen

In 2019 ontving het museum veel bedrijven en organisaties die een evenement in het museum organiseerden. Er vonden 51 commerciële evenementen plaats met een omzet van ruim € 400.000. We ontvingen grote corporates, verschillende ministeries en internationale organisaties.

Openingen, randprogrammering en maatschappelijke evenementen

Openingen zijn niet alleen de 'kick-off' van tentoonstellingen, maar ook een manier om relaties nauw bij het museum te betrekken en ambassadeurs te creëren. In 2019 werd in het bijzonder impact gecreëerd met de feestelijke openingen van Wonderkamers (met 100 kinderen als VIP-gast en vlogger Furtjuh), *Erwin Olaf* (met bekende gasten als Joop en Janine van den Ende en Linda de Mol), *Monet - Tuinen van verbeelding* (met een preview voor donateurs) en *Let's Dance! Dansmode: van tutu tot pattas* (met een optreden door danseres Sarada Sarita).

In het kader van de tentoonstelling *Glans en Geluk. Kunst uit de wereld van de Islam* werd begin 2019 een omvangrijk randprogramma georganiseerd, waaronder lezingen, rondleidingen, een drukbezochte Femmes Night, een diner voor statushouders, het project Hipster/Muslim en een afsluitend festival met

betrokken deelnemers. Bezoekers konden ook regelmatig genieten van lezingen door conservatoren en rondleidingen onder de noemer *Kunst op Zondag*. Tijdens *Let's Dance!* werden daar veel (amateur)dansoptredens aan toegevoegd in een tentoonstellingszaal die werd omgetoerd tot dansstudio. Tijdens Museumnacht 2019 werd diezelfde zaal gebruikt voor de inmiddels traditionele 'stille disco'. Verder waren door het hele museum dansoptredens in allerlei dansstijlen te zien, waaronder door De Dutch Don't Dance Division. Tijdens een uitverkochte Museumnacht Kids - in maart 2019 - namen honderden kinderen het museum over. Theatergroep Het Vijfde Bedrijf maakte een prachtige muziektheatervoorstelling, *Monet en de Blauwe Engel*, over Claude Monet en zijn stief- en schoondochter Blanche Hoschedé, die te zien was in de Aula van het Kunstmuseum. Met en voor studenten van ROC Mondriaan werd voor de tweede keer een grote modeshow in de Tuinzaal georganiseerd.

Astrid Hulsmann (pers- en publieksvoorlichter)
interviewt Erwin Olaf in Fotomuseum Den Haag.
Foto: Franck Doho

Verrijking Mondriaancollectie

De collectie van het Kunstmuseum werd in 2019 verrijkt met drie vroege Mondriaans: een werk op papier, waarvan beide zijden zijn voorzien van een tekening, en twee landschapsschilderijen. Het werk op papier werd geschonken door de familie van een Haagse ondernemer die de tekening vóór de Tweede Wereldoorlog heeft gekocht. De aankoop van de twee schilderijen is tot stand gekomen dankzij financiële ondersteuning van de Vrienden van Kunstmuseum Den Haag. De nieuwe aanwinsten zijn te beschouwen als een brug naar een nieuwe periode waarin Mondriaan zich vrij waant van traditie en volop experimenteert met zijn vormtaal en kleurgebruik. Alle drie de werken zijn ontstaan in de periode dat Mondriaan in Amsterdam woont en regelmatig erop uittrekt naar de gebieden langs de rivieren de Amstel en het Gein. In deze omgeving ten (zuid)oosten van Amsterdam tekent en schildert hij - veelal in de buitenlucht en op klein formaat - de boomgaarden, boerderijen en schuurtjes.

De tekening is zeer precies gedateerd. Op één zijde van het papier is een lelie getekend met daaronder het jaartal 1900. De andere zijde toont een waterrijk landschap met een boom, vermoedelijk gaat het om polder de Rondehoep achter Ouderkerk aan de Amstel. De twee schilderijen, *Een boerderij achter een hek* en *Hooiberg achter een rij wilgen*, tonen boerenbouwwerken omringd door dicht gebladerte.

Bestuur, Organisatie en Personeel

Toepassing Code Cultural Governance

Kunstmuseum Den Haag is een stichting waarvan de dagelijkse en algemene leiding in handen is van één bestuurder. Er is een Raad van Toezicht die op basis van de statuten van de stichting toezicht uitoefent.

In dit jaarverslag is alles terug te vinden wat te maken heeft met de maatschappelijke doelstelling van het museum. Zowel beleidsmatig als in prestaties. Het beleid op het gebied van inclusie en diversiteit is hierin ook terug te vinden. De relatie tussen werkgever/werknemer in het museum is, gezien vanuit de formele kant, ingevuld via een gekozen en professioneel functionerende Ondernemingsraad. Eén lid van de RvT is speciaal belast met de relatie met de OR. Zowel de RvT als directie is zich terdege bewust van een heldere scheiding in verantwoordelijkheden. Ook in 2019 leidde dat tot een kritische maar goede gedachtenuitwisseling tussen de RvT en de directie. Het bestuurlijk niveau van het museum werd hierdoor verder geoptimaliseerd. Zowel de RvT als de directie blijven onverminderd kritisch op professioneel en integer handelen met vermindering van belangenverstrengeling. Zowel de RvT als de directie blijven hier alert op.

In het komende verslagjaar zal de RvT besluiten of en wanneer er onder externe begeleiding een zelfevaluatie zal plaatsvinden. Deze evaluaties zijn de afgelopen periode geregeld gedaan zonder een externe partij.

De RvT stelt met genoeg vast dat er ook in 2019 jaar door de staf van het museum met veel energie is gewerkt aan een groot aantal succesvolle tentoonstellingen. De bezoekersaantallen blijven hoog. Ook is de RvT zeer verheugd over de grote belangstelling voor kunstonderwijs verzorgd in het Kunstmuseum Den Haag.

Raad van toezicht

De Raad van Toezicht van de Stichting heeft per 31 december 2019 de volgende samenstelling:

- De heer prof. dr. C.N. Teulings, voorzitter sedert 25 september 2013, herbenoemd in 2017 voor tweede (laatste) termijn.
- Mevrouw mr. Y. van Rooy, lid sedert 1 december 2014, herbenoemd in 2018 voor tweede (laatste) termijn.
- De heer drs. H.W. Breukink, lid sedert 17 september 2015, termijn herbenoeming 2019.
- Mevrouw ir. M.W.L. van Vroonhoven, lid sedert 17 september 2015, termijn herbenoeming 2019.
- De heer drs. M. Essafi, lid sedert 22 september 2017, termijn herbenoeming 2021.
- Mevrouw drs. J. Klijnsma, lid sedert 30 september 2019, termijn herbenoeming 2023.

Verslag Raad van Toezicht

In 2019 heeft de Raad van Toezicht vier keer vergaderd. In de Raad van Toezicht vergadering van 15 april 2019 is de jaarrekening 2018 en het directieverslag van Kunstmuseum Den Haag goedgekeurd. In alle vergaderingen is stilgestaan bij de kwartaalrapportages, begroting en jaarrekening van het museum. Speciale aandacht is geschonken aan het meerjarenbeleidsplan van het museum, waarbij de gedachtenuitwisseling op strategisch niveau vruchtbaar was. Daarnaast zijn de ontwikkelingen rondom het project om het Escher museum in de voormalige Amerikaanse ambassade onder te brengen door de RvT op de voet gevolgd. Niet alleen tijdens de reguliere vergaderingen maar ook via tussentijdse informatie en overleggen.

In 2019 is afscheid genomen van de heer Van der Driest, wiens benoemingstermijn afliep. Hij is uitgebreid bedankt voor zijn jaren van constructieve steun en bijdrage aan het functioneren van de RvT. Tegelijkertijd is Jetta Klijnsma aangetreden als nieuw lid van de RvT.

Hoofd Partnerships en Events en de senior medewerker Particuliere donateurs hebben in de septembervergadering uitleg gegeven over de ontwikkeling en de juridische positie van de fondsenwerving. De RvT is twee keer aanwezig geweest bij een overleg tussen Directie en Ondernemingsraad in het kader van artikel 24 uit de wet op de Ondernemingsraden. De RvT is verantwoordelijk voor het beloningsbeleid, de beloning, de contractduur en het toezicht op de nevenfuncties van de bestuurder. In 2019 heeft de Raad van Toezicht een functioneringsgesprek met de directeur gevoerd.

Nevenactiviteiten Raad van Toezicht

- **De heer prof. dr. C.N. Teulings (voorzitter)**
 - Lid Commissie kapitaalmarkt
 - Bestuurslid Stichting Vrienden van het Nexus Instituut
 - Columnist FD (tweewekelijks)
 - Voorzitter Raad van Toezicht Boekmanstichting
 - Lid Board of Associate Editors Economist
 - Lid Raad van Toezicht Technische Universiteit Eindhoven
- **Mevrouw mr. Y. van Rooy**
 - Voorzitter Raad van Commissarissen Philips Electronics Nederland BV
 - Lid Raad van Commissarissen (en Commissie Publiek Belang) PwC Accountants
 - Vice-voorzitter Raad van Commissarissen FUJI Europe
 - Vice-voorzitter Raad van Toezicht Stichting 's Heerenloo
 - Voorzitter Raad van Toezicht Raad voor Accreditatie
 - Lid Bestuur Instituut GAK
 - Lid bestuur Stichting Continuïteit PostNL
 - Voorzitter Bestuur Stichting Beschermers Nationaal Monument Kamp Vught
 - Lid Raad van Toezicht Fonds Nationaal Kunstbezit
 - Lid Raad van Advies Nexus Instituut
- **De heer drs. H.W. Breukink**
 - Executive coach bij en eigenaar van Development Dialogue
 - Voorzitter Raad van Commissarissen van Brink Groep

- Voorzitter Raad van Toezicht Residentie Orkest Den Haag
- Voorzitter van het curatorium bij de Governance University
- **Mevrouw ir. M. van Vroohoven**
 - Leraar in opleiding (Pabo Inholland)
 - Onafhankelijk aanjager voor aanpak lerarentekort (OCW)
 - Columnist (Volkskrant)
 - Lid Raad van Toezicht Het Nationale Theater
 - Lid Nederlandse Sportraad
 - Lid Dutch Council INSEAD
- **De heer drs. M. Essafi**
 - Directeur / eigenaar adviesbureau PublicEffect
- **Mevrouw drs. J. Klijnsma**
 - Ambassadeur Liliane Fonds
 - Voorzitter Raad van Toezicht Stichting Resto Van Harte
 - Voorzitter Bestuur Stichting De Dutch Don't Dance Division
 - Lid Adviescommissie uitvoering toeslagen van het Ministerie van Financiën
 - Voorzitter Raad van Bestuur VSBfonds

Bestuur Kunstmuseum Den Haag

Samenstelling directie / dagelijkse leiding

- Dhr. drs. Benno Tempel, Algemeen directeur, sinds 1-1-2009
- Dhr. ir. Hans Buurman, Adjunct-directeur, sinds 26-3-1999

Managementteam

- De heer drs. Doede Hardeman (Hoofd Collecties)
- De heer drs. Daniel Koep (Hoofd Tentoonstellingen)
- Mevrouw drs. BEd. Jet van Overeem (Hoofd Educatie)
- Mevrouw ir. Irma Benliyan (Hoofd Marketing en Communicatie)
- Mevrouw drs. Lisa Kölker (Hoofd Partnerships & Events)
- De heer Martin Hazebroek (Hoofd Financiën)
- Mevrouw drs. Anne de Hajj (Directiesecretaris)

Ondernemingsraad

Samen met de Ondernemingsraad is gewerkt aan professionalisering van medezeggenschap en besluitvorming. Een van de

resultaten is dat het tweejaarlijkse gesprek tussen de OR en de RvT – het zogeheten Art-24-overleg – een duidelijkere structuur heeft gekregen waarin vooruit en terug wordt gekeken op belangrijke thema's. Verder is het langlopende project 'duurzame inzetbaarheid' op initiatief van de Ondernemingsraad museumbreed gedeeld via een vlogreeks waarmee het draagvlak en het bewustzijn van de medewerkers ten aanzien van dit het onderwerp aanzienlijk is vergroot.

Samenstelling personeel

Aantal fte 1-1-2019	119,4
Aantal fte 31-12-2019	115,8
Aantal medewerkers 1-1-2019	137
Aantal medewerkers 31-12-2019	136

Kengetallen personele samenstelling peildatum 31-12-2019

Aandeel mannen	67
Aandeel vrouwen	69
Aandeel 55+	51
Aandeel 50 tot 55	21
Aandeel 40 tot 50	24
Aandeel 30 tot 40	27
Aandeel tot 30 jaar	13
Gemiddelde leeftijd	47

Ziekteverzuim

Verzuim 2017	5,17%
Verzuim 2018	6,68%
Verzuim 2019	6,81%

Diversiteit

Het personeel van het museum is op dit moment 20-25% cultureel divers. Dat is in absolute zin niet slecht, maar de diversiteit van het personeel concentreert zich binnen enkele afdelingen. Omdat de personeelsmobiliteit laag is, zal de verandering

daarin de komende jaren maar langzaam gaan. Daarom is er in 2019 besloten om bij de inhuur van freelancers en de flexibele schil van het museum diversiteit als zeer belangrijk criterium te hanteren bij de selectie. Zo heeft de marketing en communicatieafdeling na uitgebreid portfolio research een pool van nieuwe, jonge beeldmakers met een bi-culturele identiteit geselecteerd voor samenwerking.

In programmering heeft het museum met het project *Glans en Geluk* een grote stap gezet, mede omdat hierbij is gewerkt met een klankbordgroep en enkele speciaal daarvoor geworven collega's om het projectteam intern te versterken. Sindsdien is diversiteit en inclusie een vast thema binnen het MT en conservatorenoverleg en zoekt de creatieve staf naar nieuwe invalshoeken en selecties uit de collectie en werk- en presentatiewijzen.

Werving en selectie

In 2019 zijn de eerste stappen gezet naar een beter werving- en selectiebeleid. Zo is het hele proces van werving en selectie opnieuw geanalyseerd en bekeken waar mogelijke verbeterpunten zitten t.a.v. een open en inclusieve werving en selectie. Per vacature worden nu specifieke diversiteitsdoelstellingen opgesteld, kijkt bij elke procedure de beleidsmedewerker met diversiteit in portefeuille mee, worden wervingsteksten tegen het licht gehouden en verbeterd, worden andere kanalen en media ingezet ter verspreiding van de vacature, wordt de Rooney Rule toegepast bij de selectie en worden leidinggevenden gecoached om mogelijke bias bij de selectie van een kandidaat. Dit heeft bij een aantal vacatures ook daadwerkelijk geleid tot het behalen van de diversiteitsdoelstellingen. In 2020 zal een inclusieve werving ook een belangrijke taak worden van het nieuwe hoofd P&O.

Inclusieve werkcultuur

In 2019 heeft het museum ook een start gemaakt met een inclusieve werkcultuur. Via verschillende lopende onderzoeken in het museum zijn vragen toegevoegd over inclusie en het gevoel

van emotionele veiligheid op de werkvloer. Daaruit komt een overwegend positief beeld, namelijk dat medewerkers zich gerespecteerd en betrokken voelen.

De komende jaren zal het museum hier met nader onderzoek dieper op ingaan. Alle verschillende teams hebben in ieder geval een training gehad over bias en inclusieve werkvloer en ook via het interne digitaal opleidingsstelsel wordt een module culturele diversiteit aangeboden. In 2020 staan nieuwe trainingen op de rol.

In 2019 werd tevens besloten de jaarlijkse personeelsdag te organiseren in eigen stad om daarmee nog meer draagvlak voor het maatschappelijk profiel van het museum te realiseren. Medewerkers van alle afdelingen volgden in groepjes een speciaal voor het museum samengestelde stadswandeling door de Schilderswijk, waarbij men niet alleen een historische, cultureel-diverse binnenstadswijk in de eigen stad (op een nieuwe manier) leerde kennen, maar ook een kijkje achter de schermen kreeg bij de meest uiteenlopende sociaal-maatschappelijke, educatieve en culturele wijkorganisaties.

Nevenactiviteiten directie en managementteam

- De heer drs. Benno Tempel, Algemeen Directeur
 - Voorzitter bestuur Stichting Van Doesburghuis
 - Vetting committee 19th century painting van de TEFAP
- De heer ir. Hans Buurman, Adjunct directeur/hoofd bedrijfsvoering
 - Voorzitter klankbordgroep Museumkaart (Museumvereniging)
 - Voorzitter bestuur Stichting ACKU, Cultuurbureau Haagse Hogeschool/ Hogeschool InHolland
 - Lid van het bestuur Stichting Directie Haagse Musea
 - Secretaris van de stichting Partners In Toerisme Den Haag
 - Bestuurslid van de Stichting Museumnacht Kids
- De heer drs. Doede Hardeman, Hoofd Collecties
 - Incidenteel adviseur voor het Mondriaan Fonds

- De heer drs. Daniel Koep, Hoofd Tentoonstellingen
 - Geen nevenactiviteiten
- Mevrouw drs. BEd. Jet van Overeem, Hoofd Educatie
 - Examinator Cultureel Erfgoed, Reinwardt Academie
- Mevrouw ir. Irma Benliyan, Hoofd Marketing en Communicatie
 - Geen nevenactiviteiten
- Mevrouw drs. Lisa Kölker, Hoofd Partnerships en Events
 - Lid Raad van Toezicht Theatergroep PlayBack
 - Lid Werkgroep Cultuur en Media van D66 Den Haag
- De heer Martin Hazenbroek, Hoofd financiën
 - Geen nevenactiviteiten
- Mevrouw drs. Anne de Haij, Directiesecretaris
 - Lid commissie Musea, Erfgoed en Monumenten, Amsterdamse Kunstraad
 - Lid commissie Museale collecties en erfgoed, Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur

Financiën

BATEN		Realisatie in €. 2019	Begroting in €. 2019	Realisatie in €. 2018
A SUBTOTAAL OPBRENGSTEN	€	9.618.005	5.994.000	7.736.734
Directe opbrengsten	€	6.249.886	4.529.000	4.547.587
A.1 Publieksinkomsten	€	5.381.741	3.754.000	3.936.950
A.2 Sponsorinkomsten	€	113.000	125.000	121.705
A.3 Overige directe opbrengsten	€	755.145	650.000	488.932
Indirecte opbrengsten	€	3.368.119	1.465.000	3.189.147
A.4 Diverse inkomsten	€	616.096	560.000	564.705
A.5 Bijdragen uit private middelen				
-Particulieren inclusief vriendenverenigingen	€	744.400	1.00.000	1.520.883
-Bedrijven	€	67.656	50.000	50.000
-Private fondsen	€	1.149.148	75.000	288.582
-Goede doelenloterijen	€	790.819	680.000	764.977
B SUBTOTAAL SUBSIDIES	€	11.546.981	10.496.000	10.698.261
B.1.2 Meerjarige subsidie Cultuurfondsen	€	163.400		86.600
B.3.1 Meerjarige subsidie Gemeente Den Haag	€	10.618.581	10.371.000	10.424.161
B.4.1 Overige subsidies/bijdragen uit publieke middelen	€	765.000	125.000	187.500
SOM DER BATEN (A+B)	€	21.164.986	16.490.000	18.434.996

LASTEN		Realisatie in €. 2019	Begroting in €. 2019	Realisatie in €. 2018
C SUBTOTAAL BEHEERLASTEN	€	6.265.850	5.836.500	5.766.632
C.1 Beheerlasten personeel	€	2.557.512	2.356.500	2.283.529
C.2 Beheerlasten materieel	€	3.708.338	3.480.000	3.483.103
D SUBTOTAAL ACTIVITEITENLASTEN	€	13.266.695	10.770.500	12.319.793
D.1 Activiteitenlasten personeel	€	6.798.026	6.904.500	6.680.852
D.2 Activiteitenlasten materieel	€	6.468.669	3.866.000	5.638.941
SOM DER LASTEN (C+D)	€	19.532.545	16.607.000	18.086.426
SALDO UIT GEWONE BEDRIJFSVOERING	€	1.632.441	-117.000	348.570
Saldo Rentebaten en -lasten	€	569	1.000	1.403
EXPLOITATIE RESULTAAT voor belasting	€	1.633.010	-116.000	349.973
Vennootschapbelasting		0		0
EXPLOITATIE RESULTAAT na belasting en voor resultaat bestemming	€	1.633.010	-116.000	349.973
Toevoeging algemene reserve	€	-543.547		
Toevoeging bestemmingsreserves	€	-476.161	116.000	
Onttrekking bestemmingsreserves	€			379.854
Toevoeging bestemmingsfondsen	€	-613.302		729.827
Onttrekking bestemmingsfondsen				
EXPLOITATIE RESULTAAT na resultaatbestemming	€	0	0	0
RESUME PERSONEELSKOSTEN		Bedrag	Bedrag	Bedrag
Totaal personeelskosten (C1+D.1)	€	9.355.538	9.261.000	8.964.381
- waarvan op vast contract	€	6.736.516	6.636.000	6.659.857
- waarvan op tijdelijk contract	€	462.404	935.000	491.145
- waarvan via inhuur (zpp-ers e.d.)	€	1.726.117	1.449.000	1.659.756
- waarvan reserveringen	€	184.800	0	0
- waarvan overige personeelskosten	€	245.701	200.000	153.623

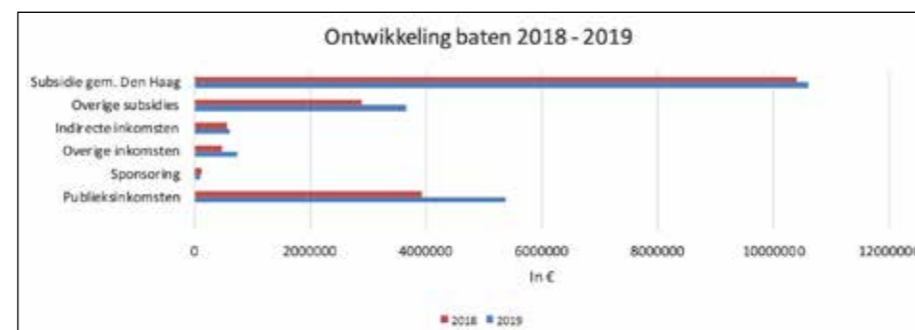
Baten 2019

De totale baten bedroegen € 21.164.986,- waarvan € 5.381.741,- aan publieksinkomsten. De baten waren circa € 4.675.000,- hoger dan de begroting van € 16.490.000,-.

De belangrijkste publiekstrekkingen in 2019 waren de tentoonstellingen *Erwin Olaf*, *Let's Dance - Dansmode: van tutu tot pattas* en *Monet - Tuinen van verbeelding*, die veel bezoekers trokken waardoor de publieksinkomsten circa € 1.627.000,- hoger zijn dan de begrote publieksinkomsten. De geormerkte bijdragen van particulieren (nalatenschap), private en publieke fondsen stegen ook fors ten opzichte van de begroting. In totaal waren deze doorgaans incidentele baten totaal circa € 3.680.000,- en waren daarmee € 2.650.000,- hoger dan de begroting. Een groot deel van deze geormerkte bijdragen is bestemd voor de financiering van de kunstaankopen.

Het totaal aantal bezoekers in 2019 was 563.888 waarvan 416.204 bezoekers voor het Kunstmuseum Den Haag en 147.684 bezoekers voor het Gem/Fotomuseum. Dit aantal is exclusief het aantal scholieren van het basis onderwijs. Het aantal bezoekers kwam daarmee 128.888 hoger uit dan de begrote aantallen bezoekers van 435.000.

Baten per categorie 2018 versus 2019 versus 2018:

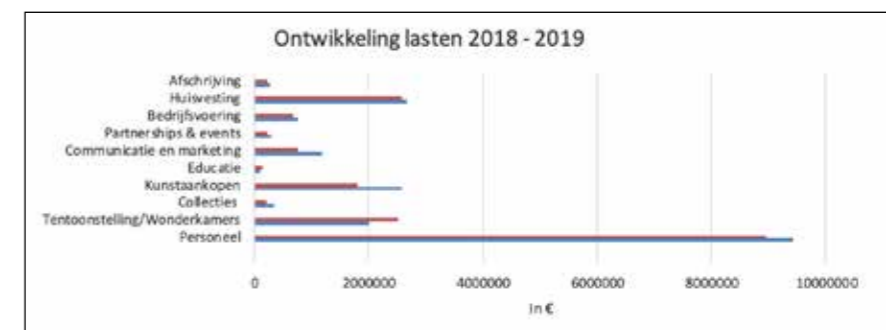
De eigen inkomsten van het museum, zoals de publieksinkomsten, overige - en directe inkomsten zijn in 2019 circa 32 % van de totale baten. De subsidies/bijdragen van publieke en private fondsen zijn hier niet meegenomen omdat deze doorgaans eenmalig zijn.

Deze subsidies/bijdragen zijn direct toe te wijzen aan kunst-aankopen of tentoonstellings- of overige projecten. De overige baten zoals de subsidie van de gemeente Den Haag en de publieksinkomsten zijn jaarlijks terugkerende baten.

Lasten 2019

De totale lasten bedroegen € 19.532.545,-. Dit is een stijging van € 2.925.545,- ten opzichte van de begroting. Deze stijging van de lasten ten opzichte van de begroting wordt vooral veroorzaakt door de post activiteitslasten in verband met incidentele uitgaven voor kunstaankopen.

Lasten per categorie 2018 versus 2019:

Financiën

Exploitatie resultaat 2019

Het exploitatieresultaat 2019 bedroeg € 1.633.010,- positief. Hierbij wordt opgemerkt dat het overschot in de exploitatie vooral wordt veroorzaakt door hogere publieksinkomsten en incidentele baten zoals verkregen subsidies voor kunstaankopen en nalatenschappen.

Het exploitatieresultaat over 2019 is beïnvloed door incidentele baten en lasten van per saldo 1,2 miljoen euro welke in onderstaande tabel wordt weergegeven.

€ mln.		
Exploitatieresultaat in de jaarrekening		1,6
Bij: Incidentele lasten:		
-Dotatie voorziening langdurig zieken	0,2	
-Dure aankopen kunstwerken	2,1	
-Hogere marketingkosten	0,4	
		4,3
Af: Incidentele baten:		
-Hogere publieksinkomsten	1,6	
-Bijdrage private fondsen	0,1	
-Bijdrage uit nalatenschappen en schenkingen	0,7	
-Overige subsidies/bijdragen in verband met kunstaankopen	1,5	
		3,9
Resultaat exclusief incidentele effecten 2019		0,4

Financiële positie 2018

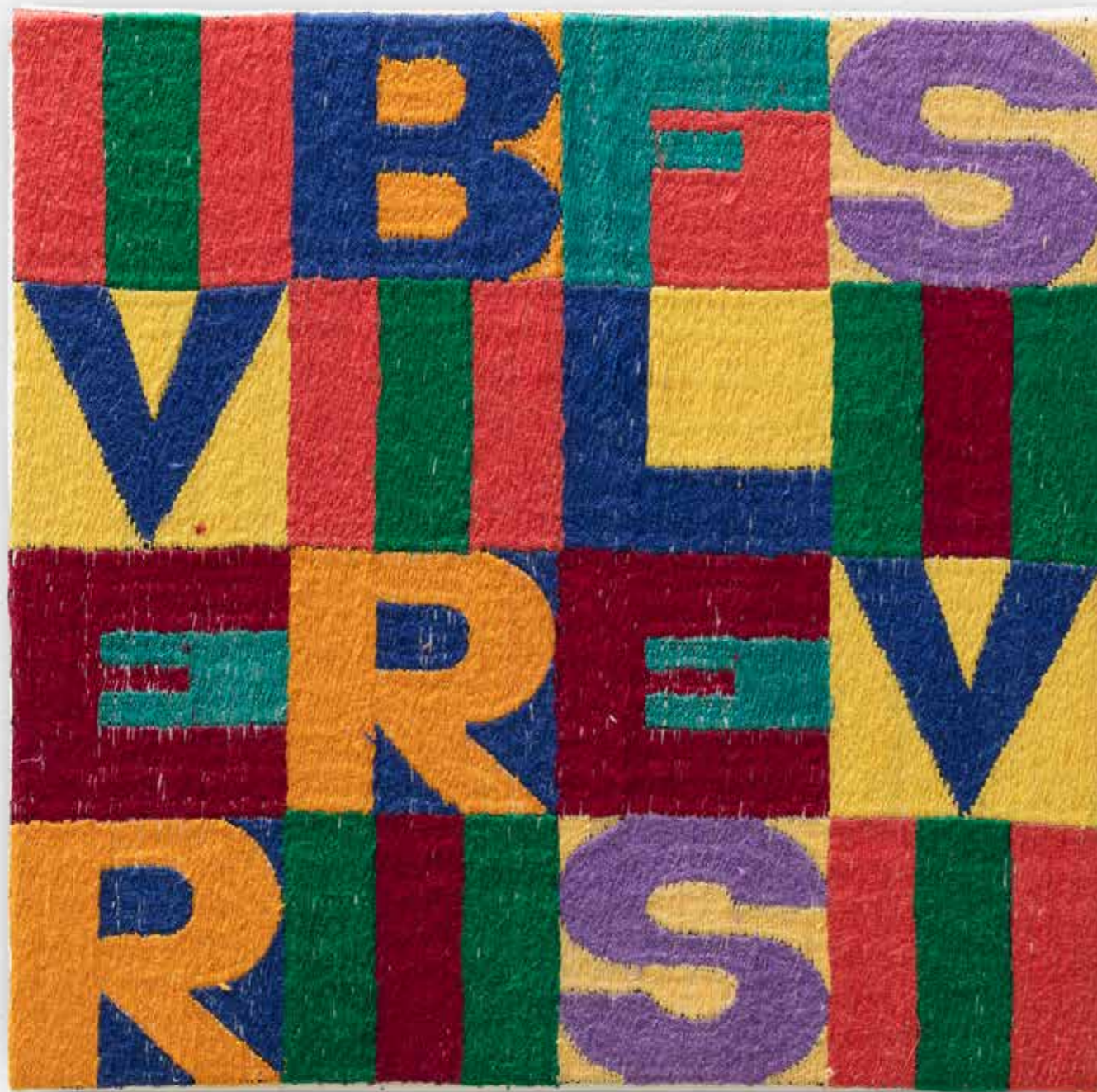
De financiële positie van het museum is solide. Het museum beschikt over voldoende eigen vermogen en de liquiditeitspositie is ruim voldoende om aan de korte termijn verplichtingen te voldoen. De financiële ratio's zijn als volgt:

Financiële ratio's	2019	2018	2017
Solvabiliteit	0,57	0,50	0,50
Current ratio	4,01	3,17	3,29
Verdien vermogen*	91%	74%	65%
*Verhouding eigen inkomsten/ structurele subsidies			

		31 december 2019	31 december 2018
ACTIVA			
A Vaste activa			
A.1 Materiele vaste activa	€	518.365	490.303
Totaal vaste activa	€	518.365	490.303
B Vlottende activa			
B.1 Onderhanden projecten	€	193.264	169.081
B.2 Voorraden	€	125.179	117.327
B.3 Vorderingen	€	2.257.572	1.746.000
B.4 Vooruitbetaalde bedragen	€	210.037	68.331
B.5 Liquide middelen	€	8.869.801	7.946.213
Totaal vlottende activa	€	11.655.853	10.046.952
TOTAAL ACTIVA	€	12.174.218	10.537.255
PASSIVA			
C Eigen vermogen			
C.1 Algemene reserve	€	2.339.717	1.796.170
C.2 Bestemmingsreserves	€	1.969.475	1.493.314
C.3 Bestemmingsfondsen	€	2.625.202	2.011.900
Totaal eigen vermogen	€	6.934.394	5.301.384
D Voorzieningen			
E Langlopende schulden			
D.1 Voorzieningen	€	246.119	76.000
D.2 Voorzieningen Meerjaren Onderhoudsplanning	€	2.085.931	1.982.223
Totaal voorzieningen	€	2.332.050	2.058.223
E. Schulden			
E.1 Lang lopende schulden	€	2.000	4.000
E.2 Kortlopende schulden			
Crediteuren	€	719.597	1.057.812
Overige schulden	€	1.725.638	1.714.160
Overlopende passiva	€	460.539	401.676
Totaal kortlopende schulden	€	2.905.774	3.173.648
TOTAAL PASSIVA	€	12.174.218	10.537.255

Bijlagen 2019

Verwervingen 2019

Aankopen

91 aankopen bevatten:

- 9 schilderijen
- 17 beeldobjecten
- 3 prenten
- 14 foto's
- 11 bibliofielen
- 11 kunstnijverheid objecten modern
- 2 kunstnijverheid objecten oud
- 24 objecten mode en kostuum

Scheningen

220 schenkingen bevatten:

- 15 schilderijen
- 28 beeldobjecten
- 68 prenten
- 3 tekeningen
- 15 foto's
- 2 bibliofielen
- 8 kunstnijverheid objecten modern
- 81 objecten mode en kostuum

Langdurige bruiklenen

1034 bruiklenen aan het museum bevatten:

- 2 schilderijen
- 1 kunstnijverheid objecten modern
- 1030 kunstnijverheid objecten oud
- 1 object mode en kostuum

Verwervingen per afdeling

Moderne Kunst	187
Toegepaste kunst	1052
Mode & Kostuum	106
Totaal 2019	1345

Bruikleengevers

Samenwerkingspartners Nederland

- Museum de Fundatie
- Nationale-Nederlanden – Haagse Poort Den Haag
- Rijksmuseum Twenthe
- Museum Jan Cunen
- Escher in het Paleis
- Museum Flehite
- Museum Boijmans van Beuningen
- Stedelijk Museum Schiedam
- De Mesdag Collectie
- Villa Mondriaan
- Museum Beelden aan Zee
- Museum Voorlinden
- Noord-Veluws Museum
- Galerie Maurits van de Laar
- Groninger Museum
- Haags Historisch Museum
- Rijksmuseum van Oudheden
- Museum Vlaardingen
- Rijksmuseum Amsterdam
- Design Museum Den Bosch
- Dordrechts Museum
- Museum Kranenburgh
- Westfries Museum
- Singer Laren
- Teylers Museum
- Club Solo
- Masterly Den Haag
- Het Noordbrabants Museum
- Stedelijk Museum Amsterdam
- Stedelijk Museum Alkmaar
- Rijksmuseum Boerhaave
- Stedelijk Museum Breda
- Stadsarchief Amsterdam
- CODA Museum
- Museum Gouda

Samenwerkingspartners Buitenland

- Staatliche Kunstsammlungen Dresden
- Musée de l'Orangerie
- Musée Marmottan Monet
- Fundación Juan March
- Musée des impressionnismes Giverny
- Lehmbruck Museum
- Kunstmuseum Basel
- ZKM | Zentrum für Kunst un Medien Karlsruhe
- Peggy Guggenheim Collection
- Modemuseum Hasselt
- Bundeskunsthalle
- MUMA – Musée d'art moderne André Malraux
- Musée du quai Branly-Jacques Chirac
- Hauser & Wirth Gallery
- Museum Kunst der Westküste
- Haus der Kunst
- Wilhelm-Hack-Museum
- National Museum of Singapore
- Fondation Custodia
- IVAM – Institut Valencià d'Art Modern
- Ueno Royal Museum
- Museum and Archive CIVA
- Musées d'Orsay et de l'Orangerie
- Kunsthalle Bremen
- Lenbachhaus
- Wellcome Collection
- FOMU – Fotomuseum Antwerpen
- MARTa Herford
- Städel Museum
- Museum Folkwang
- Brücke-Museum

Publicaties 2019

Alighiero Boetti : Arazzi / Alighiero Boetti : borduursels : werken uit de collectie Tanya Rumpff / Alighiero Boetti : embroideries : works from the collection Tanya Rumpff

Voorw. Benno Tempel ; Angela Vettese... [et al.]. - [S.l.] :

Serious Matters, 2019. - 94 p. : ill. ; 26 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag van 23 maart tot 30 juni 2019

ISBN 978-90-802948-6-8

Barbara Nanning : eeuwige beweging : keramiek, installaties en glaskunst

Titus M. Eliëns. - Zwolle [etc.] : Waanders [etc.], 2019. -

143 p. : ill. ; 25 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag van 31 augustus tot

1 december 2019

ISBN 978-94-6262-255-5

Carel Visser : grafiek / Carel Visser : prints

Joost Bergman ; red. Loes Visch. - Zwolle : Waanders, 2019. - 143 p. : ill. ; 27 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag van 16 maart tot 10 juni 2019

Met bibliogr. en noten

ISBN 978-94-6262-228-9

Erwin Olaf : I am

inl. Wim van Sinderen ; Mattie Boom... [et al.]. - [S.l.] : Hannibal, 2019. - 399 p. : ill. ; 31 cm

uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag en in het Fotomuseum

Den Haag van 16 februari tot 16 juni 2019

ISBN 978-94-9267-778-5

Fotografie wordt Kunst : Photo-Secession in Holland 1890-1937 / Photography becomes Art : Photo-Secession in Holland 1890-1937

Maartje van den Heuvel, Joëlle Daems. - Zwolle : Wbooks, 2019. - 150 p. : ill. ; 25 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Fotomuseum Den Haag van 7 september t/m 8 december 2019

ISBN 978-94-625-8358-0

Grid corrections / Gerco de Ruijter

[Rotterdam] : nai010, 2019. - 450 p. : ill. ; 22 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Fotomuseum Den Haag, 2019

ISBN 9789462084889

Jeroen Eisinga : De maatschappelijke ladder

samenst. Jeroen Eisinga en Natasja van Kampen. - Den Haag : STROOM, 2019. - 303 p. : ill. ; 22 cm

Uitg. t.g.v. de Ouborgprijs 2019 en de gelijknamige tentoonstelling in het Kunstmuseum Den Haag in 2019

ISBN 9789073799820

KP Brehmer Art ≠ propaganda

ed. Eva Kraus, Daniel Koep... [et al']. - London : Koenig Books, 2018. - 231 p. : ill. ; 26.5 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in Neues Museum, Nuremberg van 26 oktober 2018 tot 17 februari 2019, in het

Hamburger Museum, van 29 maart tot 23 juni 2019, in het Gemeentemuseum Den Haag van 6 juli tot 27 oktober 2019 en

in Arter, Istanboel van 27 maart tot 30 augustus 2020

ISBN 978-3-96098-460-3

Katarzyna Kobro Wladyslaw Strzeminski : une avant-garde polonaise / Katarzyna Kobro Wladyslaw Strzeminski : a Polish avant-garde

Jaroslav Suchan, Karolina Ziebinska-Lewandowska. - [S.l.] : Skira [etc.], 2018. - 199 p. : ill. ; 29 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in Centre Pompidou, Parijs van 24 oktober 2018 tot 14 januari 2019; in het Gemeentemuseum Den Haag van 23 maart tot 30 juni 2019
ISBN 978-2-37074-088-5

Let's dance

[samengest. door] Madelief Hohé en Marita Smit. - Zwolle : Waanders, [2019]

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag van 27 september 2019 t/m 12 januari 2020

Maria van Kesteren : vormvariaties

Ernst van Alphen, Jan de Bruijn. - Den Haag : Gemeentemuseum Den Haag, 2019. - 95 p. : ill. ; 24 cm, Met biogr.

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag van 16 maart t/m 18 augustus 2019

Monet : tuinen van verbeelding

Frouke van Dijke... [et al.]. - [S.l.] : Hannibal [etc.], 2019. - 191 p. : ill. ; 30 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Kunstmuseum Den Haag van 12 oktober 2019 t/m 2 februari 2020
ISBN 978-94-9267-795-2

Monet : the garden paintings

Frouke van Dijke... [et al.]. - [S.l.] : Hannibal [etc.], 2019. - 191 p. : ill. ; 30 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Kunstmuseum Den Haag van 12 oktober 2019 t/m 2 februari 2020
ISBN 978-94-9267-796-9

New Dutch views

photographs and text Marwan Bassiouni. - Eindhoven : Lecturis, 2019. - [..] p. : ill. ; 38 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Fotomuseum Den Haag, 2019
ISBN 978-94-6226-330-7

Emma Talbot : Sounders of the depths

Rószka Farkas... [et al.], - Den Haag [etc.] : GEM [etc.], 2019 . - [..] p., ill. -

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in GEM Den Haag van 26 oktober 2019 tot 16 februari 2020
ISBN 978-90-76135-26-7

Richard Learoyd : 2018-2007

[S.l.] : Fundación MAPFRE, 2019. - 245 p. : ill. ; 31 cm

Rob van Koningsbruggen : Schilderijen 2003-2019 / Rob van Koningsbruggen : Paintings 2003-2019

Benno Tempel ; ed. Carijn Oomkens. - Zwolle [etc.] : Waanders [etc.], 2019. - 111 p. : ill ; 32 cm

Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Kunstmuseum Den Haag van 9 november 2019 t/m 23 februari 2020
ISBN 9789462622692

What you hear when you read / Wat je hoort als je leest : Typotheque, 1999-2019

inl. Jan Middendorp ; eindred. Ted Whang, Aafke Boerma en Huug Schipper. - [Den Haag] : Typotheque, 2019. - 48 p. : ill. ; 24 cm
Uitg. t.g.v. de gelijknamige tentoonstelling in het Kunstmuseum Den Haag in 2019

In de tuin van Monet [Kinderkunstboek]

Kaatje Vermeire. - Amsterdam : Leopold, 2019. - [..] p. : ill. ; 24 cm
ISBN 978-90-258-7822-1